فصلنامهٔ علمی - پژوهشی گردشگری و توسعه
انجمن علمی گردشگری ایران
سال پانزدهم، شماره سوم، پاییز ۱۴۰۵

ارزیابی ظرفیت‌های گردشگری میراث فرهنگی محوطهٔ باستانی کنارصندل شهرستان جیرفت با هدف احداث دهکدهٔ میراث

لاله میرزایی‌پور[۱]، محمدحسن زال[۲]، مهدی رمضان‌زاده لسبویی[۳]

DOI:10.22034/jtd.2025.525387.3072

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۳/۰۱
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۶/۱۹

چکیده

امروزه حفظ و تقویت هویت ملی اهمیت فراوانی دارد و برای پیشرفت جامعه و بقای هر ملت امری حیاتی است. گردشگری میراث فرهنگی را می‌توان ابزاری برای ساخت و بازساخت هویت ملی قلمداد کرد. دهکدهٔ میراث از جذاب‌ترین رویکردها برای توسعهٔ این گونه از گردشگری به شمار می‌رود. هدف از این پژوهش ارزیابی ظرفیت‌های احداث دهکدهٔ میراث در محوطهٔ باستانی کنارصندل شهرستان جیرفت است. روش به‌کاررفته در این پژوهش گراندد تئوری است و اطلاعات لازم از طریق مصاحبهٔ عمیق گردآوری شده است. جامعهٔ آماری پژوهش را متخصصان گردشگری شامل استادان، فعالان حوزهٔ گردشگری میراث فرهنگی، کارکنان و مدیران ادارهٔ کل میراث فرهنگی و تور لیدرها تشکیل داده‌اند. نمونه‌گیری اطلاعات با روش گلوله‌برفی صورت گرفته و شناسایی مؤلفه‌های مؤثر در مدل با دیدگاه بیست خبره به اشباع نظری رسیده است. یافته‌های به‌دست‌آمده از مصاحبهٔ عمیق با کدگذاری باز، محوری و انتخابی همراه با عوامل مدل درختی با نرم‌افزار مکس کیودی‌ای ۱۸، شامل گزاره‌های محوری طراحی بومی-سنتی و ظرفیت‌های جذب مطرح شده است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که ظرفیت‌های لازم برای احداث دهکدهٔ میراث شامل دو شاخص اصلی ظرفیت جذب گردشگر و طراحی بومی-سنتی منطقه می‌شود که شاخص ظرفیت جذب گردشگری تأثیر بیشتری در ایجاد دهکدهٔ میراث به‌عنوان عامل اصلی میراثی دارد. از طرفی، وجود ظرفیت‌های جذب گردشگر نشان‌دهندهٔ تأثیر عمیق جاذبه‌ها و فولکلور را در ایجاد و رشد شاخص طراحی بوم-سنتی را توجیه می‌کند. بر این اساس، با رشد و ایجاد دو شاخص ظرفیت‌های جذب گردشگری و طراحی بومی-سنتی، احداث دهکدهٔ میراث در شهرستان جیرفت امکان‌پذیر است.

واژه‌های کلیدی:
گردشگری میراث فرهنگی، دهکدهٔ میراث، محوطهٔ باستانی کنارصندل، جیرفت.

مقدمه

گسترش روزافزون سفرها، تبادل اطلاعات و تعامل فرهنگی بین کشورها، مرزهای جغرافیایی را درنوردیده و زمین را به دهکده‌ای جهانی تبدیل کرده است. در این بین، ایران کشوری تاریخی و متمدن با فرهنگی اصیل و ماندگار شناخته شده است. ظرفیت گردشگری ایران به قدری گسترده و متنوع است که می‌توان ابعاد و گونه‌های مختلف را هم‌زمان در یک منطقه تجربه کرد؛ اما همین ظرفیت تاکنون نادیده مانده و توجه چندانی به آن نشده است. با افزایش ورود گردشگران به ایران برای شناخت هرچه بیشتر میراث ایرانی، اهمیت برنامه‌ریزی درست و طرح‌های عملیاتی خلاقانه برای زنده نگاه داشتن و معرفی این میراث مشخص می‌شود.

گردشگری به‌علت داشتن ظرفیت ایجاد اشتغال، درآمد مالیاتی، تحریک فعالیت‌های کارآفرینانه، بهبود زیرساخت‌ها و فرصت‌های تفریحی، توانمندسازی ساکنان و بهبود کیفیت زندگی مقصد از دیرباز ابزاری برای توسعه در سراسر جهان بوده است. گردشگری

۱. کارشناس ارشد مدیریت جهانگردی، دانشکدهٔ علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران
۲. دانشیار گروه مدیریت جهانگردی، دانشکدهٔ علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران *** نویسنده مسئول(m.zaal@umz.ac.ir)
۳.دانشیار گروه مدیریت جهانگردی، دانشکدهٔ علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران

فصلنامهٔ علمی - پژوهشی گردشگری و توسعه
انجمن علمی گردشگری ایران
سال پانزدهم، شماره سوم، پاییز ۱۴۰۵

میراث یکی از فراگیرترین گونه‌های گردشگری است که می‌تواند جاذبه‌های فرهنگی را تقویت کند، از میراث یک منطقه حفاظت کند، محله‌های قدیمی شهری را تجدید کند، حس غرور و هم‌بستگی جامعه را برانگیزد و توسعهٔ اقتصادی را به طرقی بیشتر از سایر انواع گردشگری تحریک کند (Lak et al., 2020).

گردشگری میراث فرهنگی ابزاری قدرتمند برای بازشناسی فرهنگ و هویت تاریخی ملت‌ها است و فرصتی برای تعامل، تبادل، درک متقابل و حفظ میراث فرهنگی به شمار می‌آید. شهرهای کهن با جاذبه‌های فرهنگی گوناگونی که دارند امکان جذب گردشگران را فراهم می‌آورند؛ اما وجود میراث و فرهنگ غنی به‌تنهایی و بدون برنامه‌ریزی درست و طراحی منسجم به توسعهٔ گردشگری میراث فرهنگی منجر نخواهد شد. با توجه به ارتباط متقابل محیط طبیعی و توسعهٔ پایدار و بهزیستی فرهنگی و اجتماعی و اقتصادی مردمان بومی، تلاش‌های ملی و بین‌المللی برای ایجاد و ترویج و تقویت محیط فرهنگی و طبیعی مردم بومی و جوامع محلی نقش بسزایی در توسعهٔ پایدار آن‌ها دارد. یکی از عرصه‌هایی که افراد بومی را به فعالیت در جامعه ترغیب می‌کند گردشگری میراث است. این عرصه با بازدیدکنندگان داخلی و خارجی مشتاق به بازدید فرهنگ، رسوم و زندگی جوامع بومی در ارتباط است. همچنین، کمک‌های دولت غالباً برای حمایت از محوطه‌های میراث صورت می‌گیرد، زیرا این ظرفیت را دارند که اشتغال، غرور و تعامل فرهنگی و مشارکت را در مناطقی که به این تحولات نیازمندند ایجاد کنند (Jennings, 2014).

گردشگری میراث گونه‌ای از گردشگری است که «بر آنچه ما به ارث برده‌ایم متمرکز است و هر چیزی را شامل شود، از ساختمان‌های تاریخی و آثار هنری گرفته تا مناظر زیبا. این مکان‌های فیزیکی نیاز به توجه خاصی برای حفاظت و رعایت اصالت با توجه به فشار توسعهٔ گردشگری دارند. در چند دههٔ گذشته، اهمیت میراث فرهنگی به‌عنوان بخشی از صنعت گردشگری افزایش یافته است. از روستاهای سنتی گرفته تا بیشتر کلان‌شهرهای مدرن، دولت‌ها مشتاقانه گردشگری میراثی را در راهبردهای توسعهٔ اقتصادی خود گنجانده‌اند (Li et al., 2020).

محیط در تعامل فضایی افراد با یکدیگر تأثیر می‌گذارد، زیرا فرصتی را برای ملاقات افراد فراهم می‌کند. علاوه‌بر این، مردم محیط ساخته‌شدهٔ خود را برای انطباق با نیازهایشان، مانند کاهش اثر آب‌وهوای گرم و خشک، سازمان‌دهی می‌کنند. یکی از جنبه‌های اساسی حفاظت از میراث ملموس و ناملموس مستندسازی دقیق شامل تعاملات فیزیکی، عملکردی و زمانی بین جامعه است (Ferwati et al., 2021). دهکده‌های میراث به‌صورت مکانی توریستی عمل می‌کنند که می‌توانند فرهنگ را تبلیغ نمایند. هفت روستا در مالاکا به‌عنوان دهکده‌های میراثی ثبت شده‌اند. این دهکده‌های میراثی تحت حفاظت و مرمت میراث فرهنگی مصوب ۱۹۸۸ (اصلاحیهٔ ۱۹۹۳) قرار دارند که در آن اقدامات حفاظتی کمی وجود دارد و باید در فرایند به رسمیت شناختن مورد توجه قرار گیرد. اقدامات حفاظتی مورد توجه شامل مواردی چون معماری و طراحی ساختمان، فرهنگ و آداب‌ورسوم ساکنان، فعالیت‌های روزانهٔ جوامع مالایی، صنایع دستی سنتی و گردشگری غذا می‌شود (Ramele et al., 2021).

به‌طور کلی، دهکده‌های گردشگری با عواملی همچون توسعهٔ مؤلفه‌های فرهنگی، ابعاد گردشگری پایدار، توسعهٔ گردشگری در مقاصد میراث، در دسترس بودن و کیفیت انواع گونه‌های حمل‌ونقل، قیمت‌های رقابتی، تعداد نقاط طبیعی و فرهنگی، همچنین شاخص‌های شناخته‌شدهٔ میراث فرهنگی از یک سو و سایر عوامل مانند محیط گردشگری که امنیت کسب‌وکار، بهداشت و عوامل مرتبط با منابع انسانی را دربر می‌گیرد ارتباط دارند (Liou et al., 2020). دهکدهٔ میراث نیز از این قاعده مستثنا نیست. در حقیقت، ایجاد و رشد دهکده‌های میراث از راهکارهای ترویج فرهنگ و میراث بومی و محلی هر منطقه، قوم و ملت در سایهٔ توسعهٔ گردشگری به شمار می‌رود؛ ازاین‌رو، در سال‌های اخیر، این گونه از دهکده‌ها اهمیت روزافزون یافته است و بیشتر کشورها در پی احداث یا توسعهٔ آن‌ها هستند.

حوزهٔ فرهنگی جازموریان از منظر زمانی با دوران آکاد در هزارهٔ سوم و گدروزیا- اکوفاجیا- و مکران در دورهٔ تاریخی مقارن است (Choubak, 2012). منطقهٔ فرهنگی هلیل‌رود یکی از بزرگ‌ترین مراکز فرهنگی و صنعتی کالاهای تولیدی و صادراتی سنگ صابونی در شرق باستان در نیمهٔ دوم هزارهٔ سوم پیش از میلاد بود (Sehhat Manesh, 2019). این ناحیهٔ جغرافیایی، به‌عنوان یکی از مراکز تمدنی شرق باستان، از اوایل هزارهٔ سوم پیش از میلاد بخش مهمی از نیازهای کارگاه‌های صنعتی کشاورزی، معابد و کاخ‌های سلطنتی شرق باستان را به شکل کالاهای

فصلنامهٔ علمی - پژوهشی گردشگری و توسعه
انجمن علمی گردشگری ایران
سال پانزدهم، شماره سوم، پاییز ۱۴۰۵

تولیدشدهٔ صادراتی یا مواد خام اولیه تأمین می‌کرد. در شکل‌گیری فرهنگ‌های پیش از تاریخ و ایجاد تمدن‌های غنی و شکوفای دوران آغاز تاریخی دو عامل اساسی نقش داشتند: یکی قرارگیری در مسیر ارتباطات تجاری- فرهنگی و دیگری وجود دشت‌ها و جلگه‌های حاصل‌خیز و منابع آب (رودخانه‌ها). وجود این دو عامل مهم در استان کرمان و منطقهٔ جیرفت به تکوین و گسترش و پیشرفت فرهنگ‌ها و تمدن‌های باستانی در این منطقه منجر شده است (Majidzadeh & Sarlak, 2002).

در برخی متون کهن باستانی به دو حکومت ثروتمند و غنی اَرَتَ و مرهشی اشاره شده که در سرزمین‌هایشان منابع طلا، سنگ لاجورد و سنگ‌های نیمه‌گرانبها پیدا شده است (Hesari & Piran, 2005). با توجه به مدارک باستان‌شناسی به‌دست‌آمده از حوزهٔ هلیل‌رود و تمدن جیرفت و با استناد به سند مهمی از دوران"اِنمِر کاد" پادشاه اوروک فرمانروای سومری بین‌النهرین، که در آن به فرمانروایی و معادن سنگ‌ها و فلزات قیمتی در سرزمین اَرَتَ اشاره شد است، دکتر مجیدزاده با سرپرستی شش فصل حفاری علمی در جیرفت و آگاهی از وجود معادن غنی از فلزات معدنی و سنگ‌های کلریتی در منطقهٔ جیرفت، سرزمین اَرَتَ را منطقه‌ای به مرکزیت جیرفت کنونی می‌داند و امروزه بدین نظریه تأکید بیشتری دارد (Razani, 2009).

شهرستان جیرفت، با وجود تمدن باستانی اَرَتَ، تپه‌های باستانی کنار صندل و اشیاء کشف‌شده از آن، بر وجود میراثی کهن و ماندگار همراه با تاریخی قوی مهر تأییدی زده است و آن را به بهشتی تاریخی برای دوست‌داران میراث و تمدن تبدیل کرده، که این روزها مورد بی‌مهری فراوانی قرار گرفته است. با توجه به اهمیت بسیار فرهنگ، میراث و تمدن‌های قدیم در جهان، ارائهٔ برنامه‌ای درست و کاربردی برای تقویت و حفظ میراث ضروری است؛ اما متأسفانه، به‌علت نبود شناخت کافی از ظرفیت‌های فرهنگی این شهرستان و بهره نبردن از آن‌ها، به دست فراموشی سپرده شده‌اند و درنهایت در سکوتی مرگبار به شکوه خود پایان می‌دهند.

ایجاد دهکدهٔ میراث در محوطهٔ باستانی کنارصندل، به‌عنوان یکی از کهن‌ترین خاستگاه‌های تمدنی جنوب شرق ایران، با تکیه بر ظرفیت‌های تاریخی و فرهنگی و باستان‌شناختی این منطقه، زمینه‌ساز توسعهٔ گردشگری پایدار، بازآفرینی هویت محلی و ارتقای مشارکت جوامع بومی در فرایند حفاظت و بهره‌برداری فرهنگی خواهد بود. با توجه به فقدان الگوهای بومی‌سازی‌شده برای بهره‌برداری فرهنگی از محوطه‌های باستانی در ایران، بررسی امکان‌سنجی ایجاد دهکدهٔ میراث در کنارصندل ضرورت می‌یابد. هدف از این پژوهش ارزیابی ظرفیت‌ها، قابلیت‌ها و الزامات ایجاد دهکدهٔ میراث در این محوطهٔ باستانی با تأکید بر شناسایی عناصر فرهنگی و تاریخی مؤثر بر تحقق این الگوی پیشنهادی است. بر این اساس، پرسش اصلی پژوهش چنین است: آیا محوطهٔ باستانی کنارصندل ظرفیت‌های لازم برای احداث دهکدهٔ میراث را دارد؟ ازاین‌رو، در پژوهش پیش‌رو به طرح دهکدهٔ میراث که بیانی شفافی از میراث موجود در منطقهٔ بومی کنارصندل است پرداخته شده تا با بررسی و شناسایی ظرفیت‌های میراث منطقه، امکان احداث دهکدهٔ میراث با رویکرد گردشگری میراث فرهنگی سنجیده شود.

پیشینه و ادبیات نظری پژوهش

منظور از ظرفیت گردشگری یک منطقهٔ خاص، در وهلهٔ نخست، وجود جاذبه‌های متنوع گردشگری است و در وهلهٔ دوم، داشتن امکانات و تسهیلات برای جذب تعداد مشخص گردشگر است. بی‌توجهی به مقولهٔ ظرفیت در صنعت گردشگری موجب تخریب‌های جبران‌ناپذیر در محیط‌زیست و مناطق گردشگری و همچنین نارضایتی بازدیدکنندگان و مردم بومی منطقهٔ گردشگری می‌شود. مهم‌ترین مرحله برنامه‌ریزی و گسترش گردشگری در منطقه‌ای خاص تحلیل ظرفیت‌های موجود در آن است (Movahed et al., 2021). توسعهٔ گردشگری بیش از هر چیزی متکی بر شناخت درست ظرفیت‌های درونی و فرهنگی آن است. در واقع، هم برنامه‌ریزان برای جذب بازدیدکنندهٔ بیشتر و هم گردشگران علاوه‌بر گذراندن اوقات فراغت و تفریح در شهر نیازمند شناخت معنا، تاریخ و فرهنگ آن‌اند (Nematbakhsh et al., 2021).

سایت‌های میراث جهانی مکان‌های طبیعی یا فرهنگی هستند که در بین کشورها و نسل‌ها ارزش جهانی برجسته‌ای دارند. این مکان‌ها از سوی سازمان آموزشی، علمی و فرهنگی ملل متحد (یونسکو) با رعایت استانداردهای دقیق و رویه‌های نظام‌مند انتخاب می‌شوند (Zhang et al., 2022). ظرفیت همهٔ مکان‌ها برای توسعهٔ گردشگری یک اندازه نیست. اگر دربارهٔ اینکه یک ناحیه از منابع و بازار کافی برای توسعهٔ گردشگری برخوردار است یا منافع حاصل از توسعهٔ گردشگری بیش از هزینه‌های مربوط به آن است کوچک‌ترین تردیدی وجود داشته باشد، پیش از آغاز سازمان‌دهی باید ظرفیت‌های کلی، هزینه‌ها و منافع

فصلنامهٔ علمی - پژوهشی گردشگری و توسعه
انجمن علمی گردشگری ایران
سال پانزدهم، شماره سوم، پاییز ۱۴۰۵

مربوط پیش‌امکان‌سنجی شود (Zargham Boroujni, 2012). با توجه به این مسئله می‌توان گفت، برای بررسی ظرفیت‌های هر منطقه‌ای، امکان‌سنجی و شناسایی ظرفیت‌های آن اهمیت بسیاری دارد. ظرفیت‌های موجود در هر کشور، شهر یا منطقه و مکانی که برای توسعهٔ طرح‌های جهانگردی در نظر گرفته می‌شود باید شناسایی شود. با توجه به وجود ظرفیت‌های گوناگون می‌توان آن‌ها را در چند گروه شامل ظرفیت‌های اجتماعی و اقتصادی، ظرفیت‌های زیست‌محیطی، ظرفیت‌های سیاسی و ظرفیت‌های میراثی و تاریخی طبقه‌بندی کرد. ظرفیت‌های میراثی مجموعه‌ای از تاریخ و فرهنگ هر کشور، شهر یا منطقه است که شامل تمامی میراث ملموس و ناملموس آن می‌شود و مختص همان منطقه است (Eftekhari et al., 2011; Ahmadi et al., 2019).

دهکدهٔ گردشگری یکی از شیوه‌های شایان توجه برای ارائهٔ جاذبه‌های مقصد و تولید محصول گردشگری است که زیرشاخه‌های متنوعی دارد. دهکدهٔ میراث از مهم‌ترین گونه‌های دهکدهٔ گردشگری و از سویی یکی از جذاب‌ترین محصولات گردشگری میراث است. دهکده‌های میراث، به‌عنوان پاسخی به نیازهای محیطی و اجتماعی در کنار حفاظت از زیبایی‌ها و مناظر طبیعی مقصد، عامل مهمی در حمایت از میراث و فرهنگ و محیط‌زیست به شمار می‌آید. علاوه‌بر این، نقش مهمی در حفظ و ترویج فرهنگ‌ها و سنت‌های محلی ازجمله شیوه‌های کشاورزی سنتی و جامعه‌های محلی ایفا می‌کند. دهکده‌های گردشگری مبتنی بر جامعه نیز می‌توانند منابع مهمی برای ایجاد فرصت‌های اقتصادی در مناطق مورد نظر باشند (Farhadi et al., 2024). پیش از این، مفهوم دهکدهٔ گردشگری فاقد ویژگی‌های معین بود؛ اما این اصطلاح به‌تدریج در روزمرهٔ مردم به کار رفته و پذیرفته شده است. برخی از مردم آن را «دهکدهٔ باستانی»، «روستای قدیمی» و «روستای موضوعی» می‌نامند. در سال ۲۰۰۳، فنگ جیکای، نویسندهٔ معروف چینی، متوجه شد که بسیاری از روستاهای سنتی چین همچون یک کتاب ضخیم باستانی‌اند، اما پیش از خوانده شدن ناپدید شده‌اند. او در سال ۲۰۰۲ پروژهٔ نجات میراث فرهنگی عامیانهٔ چین را آغاز کرد، همچنین در سال ۲۰۱۲ پیشنهاد حفاظت از روستاهای باستانی را ارائه کرد. آثاری که پیش‌تر شکل گرفته‌اند دارای منابع سنتی غنی و ارزش‌های تاریخی، فرهنگی، علمی، هنری، اجتماعی و اقتصادی خاصی هستند که باید از آن محافظت شود (Qin & Leung, 2021). چشم‌اندازهای سنتی دهکده‌ها عموماً ارزش‌های متعددی مانند ارزش‌های تفریحی، زیبایی‌شناختی، فرهنگی، اقتصادی و معنوی را ارائه می‌دهند، برای تهیهٔ طرح حفاظتی-مشارکتی، ابتدا باید تفاوت‌ها در درک ارزش‌ها و نگرش‌های حفاظتی به مناظر میراث فرهنگی بین عموم مردم و متخصصان بررسی شود (Yang et al., 2021).

توسعهٔ تفرجگاه‌ها بر فرصت‌های گردشگری میراث فرهنگی که توسط محوطه‌های باستان‌شناسی و تاریخی و همچنین سنتی تسهیل شده متمرکز شده است. در ربع آخر قرن بیستم شاهد ظهور مفاهیم گردشگری پایدار و اکوتوریسم بودیم. برای اینکه گردشگری در بلندمدت پایدار باشد، عملیات توسعه باید با «سه پایهٔ نهایی» یعنی پایداری اجتماعی - فرهنگی، زیست‌محیطی و اقتصادی مطابقت داشته باشد. اصل اساسی این بود که توسعه باید به نفع جامعهٔ میزبان و کمک به کاهش فقر باشد و فقط تأمین‌کنندهٔ منافع شرکت‌های خارجی نباشد (Spennemann, 2021).

یکی از عواملی که روابط بین افراد را تنظیم می‌کند، گردشگری میراث فرهنگی است که با فرایند بازدید از مکان‌ها و آثار فرهنگی و شناخت جوامع مختلف در ارتباط است (Jamshidi et al., 2018). گردشگری میراث فرهنگی به آن دسته از فعالیت‌های گردشگری اشاره دارد که عناصر فرهنگی گوناگون را جذابیت اصلی می‌دانند. همچنین، گردشگری میراث فرهنگی را مقوله‌ای تعریف می‌کنند که تمامی جنبه‌های ماجراجویی را در بر دارد (Zakaria, 2014). گردشگری میراث فرهنگی به معنای حرکت افراد از محل سکونت خود برای بازدید از جاذبه‌های فرهنگی با هدف کسب اطلاعات و تجربه‌های جدید و پاسخ‌گویی به نیازهای فرهنگی است. گردشگران فرهنگی معمولاً به محیط‌زیست و فرهنگ بومی آگاه‌تر و حساس‌ترند.

تعریف مفهوم میراث دشوار است. دیوید هربرت معتقد است میراث «در گروه نامشخص‌ها» قرار دارد، اگرچه میراث را در سه گروه گستردهٔ «فرهنگی»، «طبیعی» و «محیط‌های ساخته‌شده» طبقه‌بندی می‌کند. میراث در اصل به معنای «چیزی است که ممکن است به ارث برسد یا چیزی غیر از اموال که از نسل‌های قبلی به ارث رسیده است». میراث مجموعه‌ای از سنت‌ها، ارزش‌ها یا چیزهای مادی ارزشمند است. ملانی اسمیت، با در نظر گرفتن

فصلنامهٔ علمی - پژوهشی گردشگری و توسعه
انجمن علمی گردشگری ایران
سال پانزدهم، شماره سوم، پاییز ۱۴۰۵

مقداری معنا و تأکید بر عاملیت انسانی، پیشنهاد می‌کند که میراث متمایز اما مرتبط با «گذشته» و «تاریخ» «استفادهٔ معاصر از گذشته، شامل شرح و تفسیر دوبارهٔ آن» است (Hitchcock et al., 2021).

ارزش‌های میراثی، به‌عنوان کنشی گفتمانی در حال حاضر، به دلایل متعدد پیوسته تغییر می‌کنند، ساخته یا فراموش می‌شوند (Li & Soyez, 2017). کنوانسیون میراث جهانی یونسکو میراث را به دو بخش میراث طبیعی و میراث فرهنگی تقسیم می‌کند که میراث فرهنگی خود به دو بخش میراث فرهنگی ملموس (منقول) و میراث فرهنگی ناملموس (غیرمنقول) تقسیم می‌شود (Afkhami, 2016).

سازمان جهانی گردشگری[1] توصیه‌های خاصی برای ترویج گردشگری میراث ارائه کرده است. این پیشنهادها شامل ایجاد فضاهای فرهنگی یا ایجاد امکانات برای نمایش میراث فرهنگی است. ادغام یا ترکیب جاذبه‌های گردشگری برای ایجاد مجموعه‌های موضوعی و افزایش جذابیت محصولات میراث فرهنگی، توسعهٔ مسیرهای جدید گردشگری یا شبکه‌های میراثی و استفاده از مسیرهای موجود یا بازسازی آن‌ها مانند مسیرهای زیارتی و همچنین، استفاده یا بازسازی جشنواره‌های سنتی است. میراث فرهنگی بین‌المللی[2] را می‌توان هم محصول گردشگری و هم منبع گردشگری دانست. در میان انواع میراث فرهنگی بین‌المللی، موسیقی سنتی، رقص و فولکلور محبوب‌ترین منابع‌اند و به‌عنوان موضوعات مهم در پژوهش‌های گردشگری میراث فرهنگی به چشم می‌خورند (Zhang, 2021 &Qiu). از سویی، میراث فرهنگی مجموعه‌ای از شهرک‌های بزرگ، اماکن شهری، کاخ‌ها، مقبره‌ها و سایر اماکن با مقیاس بزرگ، ارزش، اهمیت فرهنگی و هنری با تأثیر زیاد وتوزیع فضایی گسترده است؛ همچنین، انواع ویرانه‌های موجود در مقیاس‌های مختلف را در بر می‌گیرد که معمولاً تحت عوامل طبیعی و انسانی قرار می‌گیرند. از نظر میراث فرهنگی، ویرانه‌های خاکی و بخش‌های زیرسطحی آن‌ها در زمرهٔ آثار باستانی قرار می‌گیرند و قسمت فوقانی یک محوطه و محیط زیر آن یک کل جدایی ناپذیر محسوب می‌شود (Cao et al., 2021).

با توجه به صنعت گردشگری در ایران و ملاحظهٔ ارقام درآمدی ارزش حاصل از آن درمی‌یابیم، به‌رغم این واقعیت که ایران یکی از ده کشور مهم جهان از حیث آثار تاریخی و باستانی است، کمتر از یک‌هزارم درآمد جهانی حاصل از گردشگری را نصیب خود کرده است. شهرستان جیرفت نیز، با وجود توانمندی‌های لازم برای گردشگری (طبیعی، اقلیمی و از همه مهم‌تر تاریخی-تمدنی) و فعالیت‌های گردشگری در منطقه در راستای افزایش درآمد و اشتغال‌زایی، تغییر و تحول مهمی ایجاد نکرده است. در این بین، تمدن کنارصندل تمدنی ناشناخته است که در گردشگری و مطالعات مربوط به آن در شرق ایران به‌ویژه در شهر جیرفت کمتر به آن پرداخته شده است. از معضلات و مشکلات پیش‌رو در این منطقه می‌توان به توانمند نبودن مدیریت‌های شهری در شناسایی بیشتر این تمدن، واقف نبودن شهروندان جیرفتی به این گنجینهٔ علمی تمدنی در بوم اجتماعی عرصهٔ گردشگری، ناشناخته بودن اشیای تاریخی و معرفی نکردن آن‌ها به‌عنوان کالاهایی منحصربه‌فرد اشاره کرد (Sharefi et al., 2019).

روستاهای باستانی که به مرور توانایی تبدیل شدن به دهکدهٔ میراث را دارند، دارای چهار معیار هستند: ۱. تاریخ نسبتاً طولانی و ویژگی‌های آن تاریخ هنوز قابل تشخیص است؛ ۲. دارای میراث فرهنگی و تاریخی فراوان به دو صورت ملموس و ناملموس‌اند؛ ۳. اساساً سیستم‌های همیشگی خود را حفظ می‌کنند؛ ۴. ویژگی‌های محلی شایان توجهی دارند (Zhang et al., 2022). بر اساس ویژگی‌ها و ماهیت طرح‌های مرتبط در این زمینه، که در بخش پیشینهٔ پژوهش مطرح می‌شود، مانند دهکدهٔ میراث عربستان سعودی و دهکدهٔ میراث هند، دهکدهٔ میراث را می‌توان این‌گونه تعریف کرد: «دهکده‌ای که در مکان‌هایی از کشور، استان، شهر با میراث (میراث طبیعی و میراث انسان‌ساخت)، فرهنگ و فرهنگ عامهٔ غنی ایجاد می‌شود. این دهکده‌ها با تمرکز بر روی میراث و فرهنگ و با توجه به خدمات موردنیاز از بخش‌های مختلفی ساخته می‌شوند.»

تحول روستاهای باستانی

راملـه[3] و همکاران (2021)، در پژوهشی با عنوان «مدرن‌سازی خانهٔ سنتی مالایی در دهکدهٔ میراث مالاکا»، درخصوص مدرنیته شدن دهکده‌های گردشگری نظر دادند. خانه‌های سنتی مالایی در حال تغییر و تحولات زیادی هستند و در معرض تهدید مدرن‌سازی قرار دارند؛ عملکرد، شکل و ساختار آن‌ها درحال تغییر است. هدف پژوهش آنان روشن ساختن تغییرات انجام‌شده و استفادهٔ جدید از چهار خانهٔ سنتی

1. UNTuorism
2. ICH
3. Ramele

فصلنامهٔ علمی - پژوهشی گردشگری و توسعه
انجمن علمی گردشگری ایران
سال پانزدهم، شماره سوم، پاییز ۱۴۰۵

مالایی در دو روستای میراثی بوده است. مصاحبه‌ها و پژوهش‌های میدانی در خانه‌های منتخب که بر اساس ساختار اصلی بودند انجام گرفت. یافته‌ها نشان می‌دهد که هر چهار خانهٔ سنتی مالایی شیوهٔ استفادهٔ جدیدی را ایجاد کرده‌اند که در آن مالکان خانه‌های خود را بر اساس نیازها و شیوهٔ زندگی کنونی تغییر و گسترش داده‌اند.

کین و لئونگ[1] (2021) نیز، در پژوهش خود به دنبال بررسی توسعهٔ پایدار روستاهای معاصر چینی با بررسی روستای نالو بوده‌اند. این پژوهشگران برای بررسی تغییر تاریخ و میراث غنی در روستا از مصاحبه‌ها و مشاهدات عمیق قوم‌شناسی استفاده کرده‌اند. تجزیه و تحلیل توسط یک چارچوب چندبعدی توسعهٔ پایدار انجام گرفته است. این پژوهش نشان می‌دهد که نام‌گذاری این روستا با عنوان «دهکدهٔ میراث چینی» گردشگری روستایی محلی را افزایش داده است.

کی[2] (2021) در پژوهش خود بیان می‌کند که روستاهای تاریخی چین در سال‌های اخیر تغییر چشمگیری کرده‌اند، به‌ویژه در مناطق فقیرنشین که فرهنگ محلی و اقتصاد عقب‌افتاده چارچوب اقتصادی و اجتماعی را تشکیل می‌دهد. در پژوهش یادشده، دربارهٔرابطهٔ مهم بین حفاظت و کالایی شدن بحث شده است، اما توجه چندانی به چگونگی تغییر دهکده‌های مختلف تاریخی از طریق فرایندهای توسعه تحت رهبری میراث و الگوهای مختلف ذی‌نفعان درگیر نشده است. این مقاله بر مطالعه‌ای موردی دربارهٔ سه روستای تاریخی در چین تمرکز دارد. یافته‌ها این ایده را تأیید می کند که حفاظت از میراث به‌عنوان یک اصل مهم در برابر شرایط اجتماعی و اقتصادی متغیر آسیب‌پذیر است. در این پژوهش سه رویکرد تحول‌آفرین با الگوهای متفاوت مشارکت ذی‌نفعان مشخص شده است.

لک و همکاران (2020) در پژوهشی بیان کرده‌اند که شهر تاریخی بیرجند، به‌رغم داشتن سابقهٔ تأثیرگذار در تولید زعفران و قالی‌بافی و همچنین بافت تاریخی شهری شایان توجه، براثر مشکلات مختلف اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و کالبدی جذابیت اصلی خود را از دست داده است. این پژوهش به بررسی ظرفیت گردشگری میراث پرداخته است که به بازسازی یک شهر تاریخی رو به زوال با استفاده از سرمایهٔ فرهنگی شهری کمک می‌کند. در این پژوهش از یک چارچوب مفهومی مرتبط با روندهای امروزی احیای شهر و دارایی‌های فرهنگی، همچنین روش SWOT-ANP برای درک راهبردهای اصلی استفاده از میراث فرهنگی برای بازسازی فیزیکی، اجتماعی و اقتصادی مقاصد شهری درحال افول استفاده شده است. یافته‌ها نشان می‌دهد که اجرای موفقیت‌آمیز یا بازآفرینی شهری از طریق گردشگری میراثی زمانی اتفاق می‌افتد که یک شهر بیشترین فرصت‌ها را در چهار زمینه به کار می‌گیرد: سیاستگذاری فرهنگی، برگزاری رویدادهای فرهنگی، مدیریت مشارکتی و ارتقای فضاهای عمومی شهری از طریق رقابت‌پذیری/ پیشبرد اقدام، تنوع، تجدیدنظر و راهبردهای دفاعی.

ظرفیت‌های میراثی

پژوهش زال (2016) در پژوهشی با عنوان «واکاوی ظرفیت‌های توسعهٔ گردشگری میراث فرهنگی در روستای باستانی میمند» نشان می‌دهد که ظرفیت‌های میراثی، اجتماعی- فرهنگی، زیرساختی و نهادی اهمیت فراوانی دارند. این پژوهش به لحاظ هدف کاربردی و از منظر ماهیت توصیفی- تحلیلی است. داده‌های پژوهش با روش کتابخانه‌ای و میدانی گردآوری شده است. مطالعات میدانی شامل طرح ابزار پرسش‌نامه و پردازش داده‌ها با نرم‌افزار اس‌پی‌اس‌اس و تحلیل داده‌ها با آزمون‌های تی تک‌نمونه‌ای، فریدمن و رگرسیون خطی صورت گرفته است. نتایج نشان می‌دهد ظرفیت‌های میراث فرهنگی بیشترین نقش را در توسعهٔ گردشگری منطقه دارند؛ البته میراث فرهنگی اساساً عامل شکل‌گیری گردشگری در این منطقه بوده است.

علیپور[3] و همکاران(2021)، در پژوهشی با عنوان «رستگاری میراث و نفرین گردشگری: مطالعهٔ موردی آخرین دهکدهٔ مسکونی جهان در روستای تروگلودیت، برخورد بین اصالت، کالا، حفاظت و معیشت پایدار بومی را مستلزم مداخلهٔ فوری برای حفظ این میراث می‌دانند. این پژوهش، با تشخیص معضلات تازه ایجادشده توسط رشد ناپایدار گردشگری، مفاهیم ارزشمندی را برای حفظ اماکن میراثی منحصربه‌فرد به افراد بومی ارائه می‌دهد. برای این پژوهش از روش کیفی مبتنی بر مصاحبه با ساکنان بومی استفاده شده است. بررسی‌ها نشان می‌دهد که ساکنان بومی، به‌عنوان سهام‌داران اصلی، شرکای مساوی در مدیریت سایت در نظر گرفته نشده‌اند. علاوه‌بر این، فقدان

1. Qin and Leung
2. Qi
3. Alipour

فصلنامهٔ علمی - پژوهشی گردشگری و توسعه
انجمن علمی گردشگری ایران
سال پانزدهم، شماره سوم، پاییز ۱۴۰۵

اقدام جمعی در جهت یک چارچوب پایدار، حیات سایت را به‌عنوان دارایی میراثی تهدید می‌کند.

پژوهش استارتان[1] و همکاران (2015)، با عنوان «شناسایی ظرفیت‌های گردشگری میراث فرهنگی در جمهوری مولداوی از طریق استفادهٔ فرهنگی در میان گردشگران»، با هدف بررسی درک بازدیدکنندگان در زمینهٔ گردشگری میراث فرهنگی صورت گرفته است. روش پژوهش مصاحبهٔ چهره‌به‌چهره است که از دو بخش تشکیل می‌شود: مطالعهٔ بازدیدکنندگان سایت فرهنگی، شناسایی ویژگی‌ها و رفتارهای مصرفی گردشگران فرهنگی. نتایج نشان می‌دهد این شهر دارای ظرفیت‌های فرهنگی و اقتصادی فراوانی است و نبود امکانات و نظارت مناسب از توسعهٔ آن جلوگیری کرده است، که با استفاده از ابزاری چون بازاریابی می‌توان به توسعهٔ آن کمک کرد.

پژوهش بوجودزو[2] و همکاران (2015)، با عنوان «اساس میراث‌سازی و توسعهٔ گردشگری میراث فرهنگی» نشان‌دهندهٔ اهمیت فرهنگ و میراث در منطقه و توسعهٔ منطقه‌ای درحال افزایش است. عوامل فرهنگی مهم‌اند زیرا بر عملکرد اقتصادی و توسعه و به همین ترتیب رقابت منطقه اثر مستقیم می‌گذارند.

دهکدهٔ میراث

امروزه دهکدهٔ میراث یکی از شیوه‌های به‌کارگیری میراث برای ایجاد جاذبه در حوزهٔ گردشگری است. دهکدهٔ میراث یکی از انواع شیوه‌های تولید محصول گردشگری و ارائهٔ جاذبه‌های مقصد به گردشگران محسوب می‌شود که بر منابع محوری میراث استوار است (Farhadi et al., 2024).

از گردشگری به‌عنوان ابزاری مهم برای فعال‌سازی اقتصاد در دهکده‌های میراث استفاده می‌شود، به‌ویژه آن‌هایی که نزدیک به مراکز توریستی هستند. دهکده‌های سنتی اهمیت فراوانی دارند، زیرا یکی از مهم‌ترین منابع کلیدی گردشگری میراث فرهنگی و منبع مهم اقتصادی برای جوامع محلی هستند. از این حیث، دهکده‌های سنتی با ظرفیت‌های فراوان همچون معماری سنتی، جاذبه‌های فرهنگی، آیین‌ها و مراسم‌های سنتی برای جذب گردشگر و سرمایه مناسب‌اند. این دهکده‌ها را می‌توان به دهکدهٔ میراث با هدف معرفی آثار تاریخی، فرهنگ و میراث به‌جای‌مانده از گذشتگان تبدیل کرد (Saudi Arabia plan, n.d.). در هندوستان نیز، مانند عربستان سعودی، دهکدهٔ میراثی با نام آرانمولا در روستای کرالا تأسیس‌شده است. هدف اساسی از تأسیس این دهکده حفظ میراث و ترویج آن در جهان و جلوگیری از فراموش شدن آن و مهاجرت جوانان به کشورهای دیگر است (میراثی چون معماری، کشاورزی، یوگا، موسیقی، اخلاق اجتماعی، ارزش‌های خانوادگی، هنر و مذهب). شهرنشینی در کرالا به‌سرعت درحال افزایش است. از سوی دیگر، زمین‌خواری توسط سرمایه‌داران و سیاستمداران، در کنار فعالیت‌های معدنی و کشت برنج، آسیب‌های جدی و جبران‌ناپذیری به محیط‌زیست این منطقه وارد کرده و موجب تخریب میراث طبیعی آن شده است. در همین راستا، چند پروژهٔ میراث در طرح دهکدهٔ میراث اجرا شده است، ازجمله ۱. مدرسهٔ میراث، ۲. کالج میراث، ۳. موزهٔ میراث، ٤. مراکز درمان میراث و ٥. جشنواره‌های میراث (Aranmula Heritage Trust., n.d.).

فرهنگ - فرهنگ ایرانی

کاندی و همکاران[3] (۲۰۲۱) اشاره می‌کنند که با وجود توجه گسترده پژوهش‌ها به جاذبه‌های میراثی، تجربهٔ بازدیدکنندگان از مکان‌های صنعتی تاریخی و نقش این مکان‌ها در گردشگری جغرافیایی کمتر مورد توجه قرار گرفته است. پژوهش آن‌ها، با تمرکز بر رویداد دیمارکی سویتوکرزیسکی[4] در شهر نوا اسلوپیا لهستان، به بررسی چگونگی بازنمایی میراث صنعتی و سنت‌های دیرینهٔ ذوب آهن در قالب جاذبهٔ گردشگری می‌پردازد. این رویداد فرصتی برای بازدیدکنندگان فراهم می‌کند تا با تاریخ و میراث صنعتی منطقه آشنا شوند. تجزیه و تحلیل نظرسنجی از بازدیدکنندگان نشان می‌دهد که این رویداد جاذبهٔ مهم گردشگری است که توجه گردشگران را برانگیخته است، بنابراین سود اقتصادی به همراه دارد. گردشگری میراث معمولاً به عناصر زنده و مصنوع فرهنگ متکی است و از گذشتهٔ ملموس و ناملموس به‌عنوان منبعی برای گردشگری بهره می‌گیرد. در حقیقت، میراث مهم‌ترین بخش صنعت گردشگری و منبعی پویا با عملکردهای متنوع و درعین‌حال تبلور تمدن و فرهنگ تاریخی ملت‌ها است، که مؤلفه‌های گوناگون فرهنگی، تاریخی و اخلاقی را در برمی‌گیرد و میراث «جامعهٔ محلی» و گردشگران گوناگون محسوب می‌شود (Zal & Esmaeli, 2020). فرهنگ ایرانی

1. Stratan
2. Bujdosó
3. Cudny
4. Dymarki Swietokrzyskie

فصلنامهٔ علمی - پژوهشی گردشگری و توسعه
انجمن علمی گردشگری ایران
سال پانزدهم، شماره سوم، پاییز ۱۴۰۵

فرهنگی است که قرن‌ها دانش و خرد و سنت و آداب‌ورسوم را در خود گرد آورده است. فرهنگ ایران فرهنگ یک‌روزه و یک‌ساله نیست؛ فرهنگی است که قرن‌ها ساکنان این مرز و بوم در پدید آوردن آن سهیم بوده‌اند و از آن حراست کرده‌اند (Daneshpazhouh, 2003). فرهنگی غنی با آثار متنوع تاریخی-فرهنگی که سهم کوچکی از آثار ثبت‌شدهٔ جهانی را به خود اختصاص داده‌اند. باستان‌شناسان همواره در پی آن‌اند که راز تمدن‌های بشر امروزی را کشف کنند و ریشهٔ فرهنگی هر ملت و قوم را مشخص نمایند. در این بین، قدیمی‌ترین تمدن با نام تمدن اَرَتَ در شهرستان جیرفت، که سهم بسزایی در ظرفیت فرهنگی و تاریخی ایران دارد، با یافتن زیگورات کنارصندل کشف شده است. با وجود تمامی ظرفیت‌های فرهنگی و تاریخی ایران، به‌ویژه شهرستان جیرفت، نیاز به دهکده‌های گردشگری به‌خصوص دهکدهٔ میراث احساس می‌شود.

پژوهش‌های پیشین در حوزهٔ میراث فرهنگی و گردشگری عمدتاً بر مفاهیم کلی مانند توسعهٔ گردشگری میراث فرهنگی، حفاظت از محوطه‌های باستانی و ظرفیت‌های روستایی تمرکز داشته‌اند. اگرچه در برخی منابع به ایده‌هایی همچون دهکده‌های گردشگری یا روستاهای باستانی اشاره شده است، اما تاکنون تعریف روشن و کاربردی از دهکدهٔ میراث به‌عنوان چارچوبی مستقل ارائه نشده است. همچنین، دربارهٔ محوطه‌های واجد ارزش جهانی مانند کنارصندل، با وجود ثبت نشدن در فهرست میراث جهانی، کمتر پژوهشی به‌صورت مسئله‌محور به ظرفیت‌سنجی یا تحلیل ساختار فرهنگی و اجتماعی آن برای توسعهٔ پایدار پرداخته است. درنتیجه، هم خلأ نظری در تعریف دهکدهٔ میراث وجود دارد و هم کم‌توجهی علمی به ظرفیت‌های غنی محوطه‌هایی چون کنارصندل.

پژوهش پیش‌رو، با تمرکز بر محوطهٔ باستانی کنارصندل، که در عین ارزش جهانی با خطر فرسایش تدریجی و بی‌توجهی مواجه است، تلاشی است برای پیوند دادن حفاظت از میراث با توسعهٔ پایدار از مسیر گردشگری میراث فرهنگی. این پژوهش، ضمن ارائهٔ تعریفی مفهومی و بومی‌شده از دهکدهٔ میراث، با رویکرد ظرفیت‌سنجی دقیق، امکان تحقق این ایده را در کنارصندل بررسی می‌کند. برخلاف پژوهش‌هایی که صرفاً به ارائهٔ الگوهای کلی بسنده کرده‌اند، این پژوهش بر پایهٔ داده‌های به‌دست‌آمده از ظرفیت‌های موجود به مدل‌سازی بالقوه در زمینه‌های فرهنگی، اجتماعی و محیطی برای ایجاد دهکدهٔ میراث می‌پردازد. به این ترتیب، این پژوهش نه‌تنها رویکردی نو در مطالعات گردشگری میراث فرهنگی و حفاظت میراث جهانی ارائه می‌دهد، بلکه افق تازه‌ای برای بهره‌برداری مسئولانه و مشارکتی از مکان‌های تاریخی می‌گشاید.

روش پژوهش

پژوهش از نوع کیفی با راهبرد پدیدارشناسی (کیفی) و مبتنی بر روش گراندد تئوری است. بر اساس الزامات این روش، داده‌ها از طریق مصاحبهٔ عمیق جمع‌آوری و ریشهٔ زمینه‌های اصلی از آن‌ها مشخص می‌شود. گروه آشنا با موضوع شامل متخصصان گردشگری (استادان دانشگاه، فعالان حوزهٔ گردشگری، کارکنان و مدیران ادارهٔ کل میراث فرهنگی، راهنمایان تور) دو گروه مجزا تشکیل دادند. اطلاعات با روش گلوله‌برفی جمع‌آوری شد و شناسایی مؤلفه‌های مؤثر بر مدل با دیدگاه بیست خبره به اشباع نظری رسید. پژوهش با روش گراندد تئوری[1] و با استفاده از نرم‌افزار مکس کیودای‌ای[2] ۱۸ انجام گرفت. گراندد تئوری نوعی روش تحقیق کیفی بر پایهٔ تعامل نمادین یا سمبولیک[3] است. این روش به بررسی فرایندهای اجتماعی موجود در بطن تعاملات انسانی می‌پردازد. راهبرد این نوع پژوهش بر سه عنصر مفاهیم، مقوله‌ها و گزاره‌ها استوار است.

در ابتدای تجزیه و تحلیل داده‌ها، واحدهای معنایی از مصاحبه‌های نمونه‌های موردنظر شناسایی شد. پس از شناسایی واحدهای معنایی، کدگذاری باز صورت گرفت و سپس با قراردادن آن‌ها در دسته‌های مشابه با عنوان متناسب با خود کدگذاری محوری صورت گرفت. درنهایت، کدگذاری انتخابی و شکل‌گیری مدل درختی ظرفیت‌های لازم برای احداث دهکدهٔ میراث در محوطهٔ باستانی کنارصندل انجام پذیرفت. یافته‌های به‌دست‌آمده از مصاحبهٔ عمیق، با کدگذاری باز، محوری و انتخابی عوامل مدل درختی، با نرم‌افزار مکس کیودای‌ای۱۸ تجزیه و تحلیل شد. برای روایی پژوهش کیفی از روش مثلث‌سازی استفاده شد. روش مثلث‌سازی یعنی یک پرسش مشخص از منابع گوناگون و با روش‌های متفاوت بررسی شود. در این پژوهش از روش مصاحبهٔ

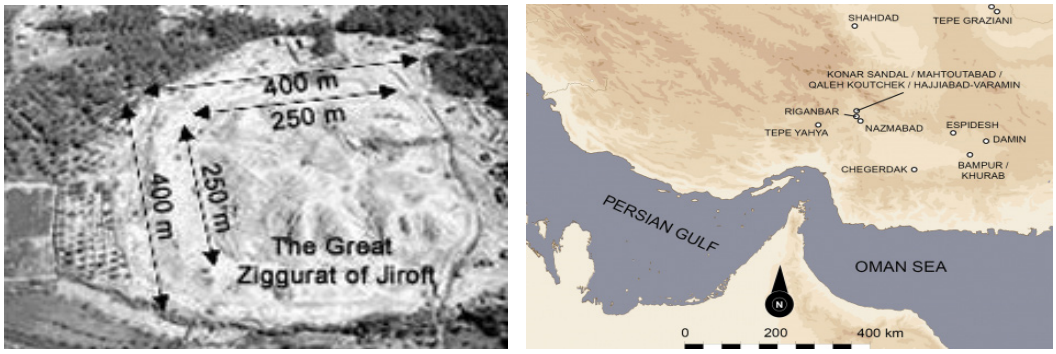
1. Grounded Theory
2. maxQDA
3. symbolic intractionism

فصلنامهٔ علمی - پژوهشی گردشگری و توسعه
انجمن علمی گردشگری ایران
سال پانزدهم، شماره سوم، پاییز ۱۴۰۵

ساختاریافتهٔ محقق‌ساخت با افراد مختلف و روش‌های دیگری همچون مطالعهٔ مستندات برای روایی و دقت هرچه بیشتر استفاده شده است. پایایی پژوهش نیز متناسب با روش‌های مورداستفاده در پژوهش‌های کیفی دیگر و قوی ساختن پایهٔ فلسفی پژوهش در این زمینه بوده است.

معرفی محدودهٔ پژوهش

حوزهٔ فرهنگی جازموریان بسان گذرگاه یا راهروی طبیعی بین هند، میان‌رودان و دریا بوده و دارای ویژگی میان فرهنگی است. در دوران اسلامی، شهر قدیم جیرفت مرکز و تختگاه حوزهٔ فرهنگی جازموریان بود (Choubak, 2012). از منظر باستان‌شناسی، تمدن جیرفت یا تمدن هلیل‌رود به مجموعه‌ای فرهنگی اطلاق می‌شود که در هزارهٔ سوم پیش از میلاد به مرکزیت شهر باستانی کنارصندل جیرفت در جنوب استان کرمان وجود داشته است. کشفیات باستان‌شناسی دو دههٔ گذشته سبب شد این تمدن گمشده در تاریخ مورد توجه قرار گیرد (Madjidzadeh & Pittman 2008). تپهٔ کنارصندل در ۲۵کیلومتری جنوب شهر جیرفت در استان کرمان قرار دارد. این تپه باقی‌ماندهٔ یک بنای یادمانی باشکوه است که در حدود ۴۲۰۰ تا ۴۳۰۰ سال پیش بر جای مانده است. این بنای عظیم بنایی مذهبی بوده و برای ساخت آن از خشت خام و ملات گل و کاه‌گل استفاده شده است. تمامی خشت‌های به‌کاررفته در ساخت این بنا ابعاد یکسانی دارند (Amirnejad & Amirtaimoori, 2017).

عکس ۱: سمت راست: موقعیت جغرافیایی تپه‌های باستانی کنارصندل و تمدن‌های هم‌جوار (Vidale et al., 2021)؛ سمت چپ: ابعاد زیگورات کنارصندل (wasilewska, n d)

از میان تپه‌ها و محوطه‌های بسیار زیادی که از ادوار پیش از تاریخ تا دوره‌های اسلامی در جیرفت به جا مانده، که هریک از آن‌ها باقی‌مانده از تمدن و فرهنگی هستند، تپه‌های کنار صندل که شامل دو تپهٔ عظیم باستانی به نام تپه‌های شمالی و جنوبی است اهمیت خاصی دارد. فعالیت‌های باستان‌شناسی سبب شناسایی گورستان باستانی در شهرستان جیرفت و به دنبال آن کشف محوطه‌های کنارصندل شمالی و کنارصندل جنوبی به فاصلهٔ تقریباً دو کیلومتر از یکدیگر و سپس شناسایی ۱۷۰ محوطه و گورستان باستانی در شمال منطقه شد، که با فعالیت‌های فلزگری در ارتباط بوده‌اند. بیشترین تعداد اشیای به‌دست‌آمده از منطقهٔ جیرفت متعلق به دو تپهٔ کنارصندل شمالی و کنارصندل جنوبی است که در فاصلهٔ ۲۸کیلومتری شهرستان جیرفت قرار گرفته‌اند (Abdollahi, 2017). تمدن جیرفت براثر حفاری‌های غیرقانونی گسترده در سال‌های ۱۳۷۹ تا۱۳۸۱ در حوزهٔ هلیل‌رود و کشف هزاران شیء بی‌نظیر باستانی مورد توجه قرار گرفت (Majidzadeh,2003).

عکس ۲: سمت راست: تپهٔ باستانی کنارصندل؛ وسط و سمت چپ: اشیای کشف‌شده از کنارصندل Majidzadeh, 2003

فصلنامهٔ علمی - پژوهشی گردشگری و توسعه
انجمن علمی گردشگری ایران
سال پانزدهم، شماره سوم، پاییز ۱۴۰۵

تجزیه و تحلیل

نتایج برآمده از مصاحبه‌ها در جدول‌های ۱ تا ۵ ارائه شده است. جدول‌های ۱ و ۲ طبقه‌بندی اصلی و زیرطبقه‌بندی حاصل از مصاحبه با متخصصان درخصوص گزارهٔ (کدگذاری انتخابی) طراحی بومی-سنتی را نشان میدهند.

در مفهوم اصلی طراحی بومی-سنتی، زیرطبقه‌بندی هویت فرهنگی-بومی در جدول ۱ نشان داده شده است، که شامل سه بخش کدگذاری باز با این عناوین است: ۱. وجود بار فرهنگی و تاریخی منطقه؛ ۲. حفظ عامل‌های بومی-سنتی؛ ۳. انتقال حس هویت و ملی به بازدیدکنندگان.

جدول ۱: زیرطبقه‌بندی گزارهٔ طراحی بومی-سنتی (هویت فرهنگی-ملی) (بر اساس یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱)

مفاهیم	کدگذاری باز	کدگذاری محوری	کدگذاری انتخابی
تجربهٔ خوبی برای گردشگران ایجاد می‌شود	وجود بار فرهنگی و تاریخی منطقه	هویت فرهنگی-ملی	طراحی بومی-سنتی
مکانی دارای میراث و تاریخ بسیار			
وجود بار فرهنگی و تاریخی در آن			
دهکده‌ای که شامل میراث فرهنگی-تاریخی باشد و آموزش فرهنگ بومی را شامل شود			
محلی که جاذبه‌های فرهنگی، بومی محلی، تاریخی و میراث معنوی داشته باشد			
محلی که در آن آثار تاریخ و فرهنگ را به نمایش بگذارند			
حفظ فاکتورهای بومی و سنتی	حفظ عامل‌های بومی-سنتی		
هم‌بستگی ساخت‌وسازها با معماری اثر یا آثار تاریخی			
دهکده‌ای که شامل میراث فرهنگی-تاریخی باشد و آموزش فرهنگ بومی را شامل شود			
مکانی برخوردار از جاذبه‌های فرهنگی، بومی، محلی ، تاریخی و میراث معنوی			
ظرفیت تاریخی			
هویت و احساس ملی به بازدیدکنندگان منتقل می‌شود	انتقال حس هویت و ملی به بازدیدکنندگان		

در جدول ۲ زیرطبقه‌بندی بازسازی فضاهای تاریخی در شش بخش آورده شده که شامل این موارد است: ۱. وجود بافت تاریخی؛ ۲. ساخت دهکده در مجاورت اثر یا بافت تاریخی؛ ۳. وجود چشم‌انداز تاریخی-باستانی؛ ۴. استفاده از مصالح بومی؛ ۵. وجود المان‌های محیطی همساز با بستر؛ ۶. رعایت حریم اثر با دهکده.

جدول ۲: زیرطبقه‌بندی گزارهٔ طراحی بومی سنتی (بازسازی فضاهای تاریخی) (بر اساس یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱)

مفاهیم	کدگذاری باز	کدگذاری محوری	کدگذاری انتخابی
دهکده‌ای که بافت و اماکن تاریخی داشته باشد	وجود بافت تاریخی	بازسازی فضاهای تاریخی	طراحی بومی-سنتی
دهکده‌ای با وجود بافت تاریخی			
محوطه‌های باستانی			
دهکده‌ای که از بافت مرتبط ساخته شده باشد			
منطقه‌ای که در کنار جاذبه‌های تاریخی و طبیعی و فرهنگی باشد	ساخت دهکده در مجاورت اثر یا بافت تاریخی		
در مجاورت یک اثر تاریخ شکل بگیرد			
دهکده‌ای که بر اساس طرح سنتی در مجاور بنایی تاریخی ساخته می‌شود و به‌منظور جذب گردشگر فعالیت می‌کند			
محلی که در آن آثار تاریخ و فرهنگی را به نمایش بگذارند			
دهکده‌ای با چشم‌انداز تاریخی-باستانی	وجود چشم‌انداز تاریخی-باستانی		
چشم‌انداز باستانی مناسب			
استفاده از مصالح بومی	استفاده از مصالح بومی		
ناحیه‌ای شامل عناصر و المان‌های محیطی با شرایط هم‌ساز با بستر			
ناحیه‌ای شامل عناصر و المان‌های محیطی با شرایط هم‌ساز با بستر	وجود المان های محیطی هم‌ساز با بستر		
دهکده‌ای که بر اساس طرح سنتی در مجاور بنایی تاریخی ساخته می‌شود و به‌منظور جذب گردشگر فعالیت می‌کند			
هم‌بستگی ساخت‌وسازها با معماری اثر یا آثار تاریخی			
داشتن نقشهٔ راه هدفمند و بررسی امکانات بر اساس منطقه و محیط بومی			
دهکده‌ای که برخوردار از جاذبه‌ها و المان‌ها میراث فرهنگی باشد			
رعایت حریم اثر یا آثار تاریخی	رعایت حریم اثر با دهکده		

فصلنامهٔ علمی - پژوهشی گردشگری و توسعه
انجمن علمی گردشگری ایران
سال پانزدهم، شماره سوم، پاییز ۱۴۰۵

جدول‌های ۴،۳و ۵ طبقه‌بندی و زیرطبقه‌بندی درخصوص کدگذاری انتخابی ظرفیت‌های جذب گردشگر را به نمایش می‌گذارند. جدول ۳ زیرطبقه‌بندی فولکلور در دوازده بخش با عناوین مشخص‌شده نشان می‌دهد.

جدول ۳: زیرطبقه‌بندی گزارهٔ ظرفیت‌های جذب گردشگر (فولکلور) (بر اساس یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱)

مفاهیم	کدگذاری باز	کدگذاری محوری	کدگذاری انتخابی
وجود افراد از اقوام گوناگون که آن را به هزار فرهنگ بدل کرده است	وجود اقوام گوناگون	فولکلور	ظرفیت‌های جذب گردشگر
غذاهای محلی رنگارنگ	غذاهای محلی		
مهمان‌پذیری چشمگیر در میان شهروندان به‌ویژه روستاییان جیرفت	مهمان نوازی مردم محلی		
مردم مهمان‌نواز			
فرهنگ و آداب‌ورسوم مردم محلی	آداب‌ورسوم مردم محلی		
با توجه به سابقهٔ فرهنگی			
وجود آیین‌های سنتی و محلی			
موسیقی	رقص و موسیقی محلی		
موسیقی و رقص اصیل جنوب شرق کرمان			
وجود انواع گردشگری در شهرستان	وجود انواع گردشگری در شهرستان		
ظرفیت انواع گردشگری گردشگری کشاورزی، اکوتوریسم، گردشگری میراث فرهنگی			
امکان ایجاد انواع گردشگری با شرایط عالی			
همچنین در سه حوزهٔ گردشگری روستایی، طبیعی و فرهنگی			
جلب توجه گردشگران در سنین و موقعیت اجتماعی مختلف	جذاب برای مخاطبان در سنین و موقعیت‌های اجتماعی متفاوت		
به‌طور متوسط برای هر گردشگر این دهکده‌ها جذاب است			
افزایش ورود گردشگران به جیرفت، نیاز بیشتر به این دهکده و استقبال از آن			
استقبال از طرح‌های گردشگری که باعث ورود گردشگر به شهرستان می‌شود			
پوشش سنتی مردم محلی	لباس و پوشش مردم محلی		
نمایش دادن پوشش محلی			
مراسم ها و جشن‌های سنتی و محلی	جشن‌های سنتی و محلی منطقه		
مراسمات و جشنواره‌های محلی و سنتی			
لهجه و زبان اصیل ایرانی	وجود لهجه با قدمت فراوان در منطقه		
قدمت لهجه و واژگان کمتر تحریف‌شده			
زبان و لهجه با قدمت فراوان که به دورهٔ ساسانیان برمی‌گردد			
میراث قوی، وجود فرهنگ غنی در آن	میراث و فرهنگ غنی منطقه		
استفادهٔ بجا از فرهنگ و فولکلور منطقه برای معرفی شهرستان			
فرهنگ غنی و کمتر دست‌خورده			
هر بخش دارای فرهنگ متفاوت			
فرهنگ غنی و مناسب برای معرفی			
آثار و منابع میراثی که بتوان در جهت توسعه به کار برد			
فرهنگ خوب منطقه			
فولکلور منطقه (افسانه‌ها، داستان‌ها، تاریخ شفاهی، ضرب‌المثل‌ها، لالایی‌ها و...)	فولکلور منطقه		
فرهنگ بومی منطقه			
استفادهٔ بجا از فرهنگ و فولکلور منطقه برای معرفی شهرستان			
مکانی برخوردار از جاذبه‌های فرهنگی، بومی، محلی، تاریخی و میراث معنوی.			

منبع: یافته‌های پژوهش، 1401

در جدول ٤ زیرطبقه‌بندی جاذبه‌های تاریخی در ده بخش (کدگذاری باز) آمده است، ازجمله ظرفیت‌های فراوان گردشگری استان، وجود موزهٔ باستان‌شناسی، اماکن تاریخی متنوع، ووجود تمدن اَرَتَ.

جدول ۴: زیرطبقه‌بندی گزارهٔ ظرفیت‌های جذب گردشگر (جاذبه‌های تاریخی)

مفاهیم	کدگذاری باز	کدگذاری محوری	کدگذاری انتخابی
ظرفیت بالای گردشگری استان و جایگاه بالقوه مطلوب جیرفت در توسعه گردشگری.	ظرفیت‌های فراوان گردشگری استان	جاذبه‌های تاریخی	ظرفیت‌های جذب گردشگر
مسیر درست توسعه، حرکت و نیازمندی‌ها و ظرفیت‌های خود را شناسایی کند			
موزهٔ میراث تاریخی و باستان‌شناسی	وجود موزهٔ باستان‌شناسی		
وجود آثار و اشیای تاریخی فراوان در موزه			
ایجاد موزهٔ مناسب باستان‌شناسی			
وجود اماکن تاریخی	اماکن تاریخی متنوع		
وجود منابع تاریخی و باستانی غنی			
وجود بافت‌ها و آثار تاریخی همچون کنارصندل			
ابنیهٔ تاریخی			
وجود ابنیه‌های تاریخی همچون کاروان‌سرا، آرامگاه، گورستان			
قرارگیری محوطه‌های باستانی در کانون توجه.			
اماکن تاریخی و باستانی			
ارگ‌های حکومتی به شرطی که بازسازی شود			
مکانی دارای جاذبه‌های فرهنگی، بومی، تاریخی و میراث معنوی.			
وجود بیش از هزار محوطهٔ باستانی			
محلی که در آن آثار تاریخ و فرهنگی را به نمایش بگذارند			
آثار تاریخی گوناگون			
ظرفیت تاریخی (وجود تمدن، بناهای تاریخی، داستان‌های تاریخی و...)			
وجود تمدن ارت	وجود تمدن اَرَت		
میراث غنی تاریخی			
استقبال زیاد خواهد بود، زیرا منطقه به‌عنوان مهد تمدن شناخته شده است			
اشیای کشف‌شده از تمدن ارت			
با توجه به قدمت پنج‌هزارساله			
قابلیت منطقه از نظر آثار تاریخی (آثار تاریخی ملموس و جذاب برای گردشگر)	آثار ملموس و ناملموس غنی		
وجود آثار تاریخی و اشیا در موزهٔ جیرفت			
وجود اثار و اشیای تاریخی فراوان در موزه			
اشیای کشف‌شده از تمدن ارت			
آثار تاریخی کشف‌شده از تمدن ارت			
شهر قدیم جیرفت	شهر قدیم جیرفت		
شهر قدیم جیرفت (دقیانوس)			
با توجه به قدمت پنج‌هزارساله			
تپه‌های باستانی کنارصندل	وجود تپه‌های باستانی کنار صندل		
تپه‌های باستانی کنارصندل			
آثار تاریخی پر رمز و راز و بااهمیت همچون کنارصندل			
زیگورات یا پرستشگاه‌ها			
وجود ظرفیت‌های فراوان میراثی در سطح جهانی	ظرفیت‌های فراوان میراثی در سطح جهان		
در همهٔ استان ظرفیت‌های بالای گردشگری وجود دارد			
دهکده‌ای که میراث یک کشور یا میراث فرهنگی جهان را معرفی کند			
المان‌های ثبت میراث فرهنگی			
وجود لایه‌های باستانی در این شهرستان	لایه‌های باستانی منطقه		
احیای صنایع دستی، احیای سنت‌های بومی و محلی	احیای صنایع دستی و سنت‌های بومی		
صنایع‌دستی متنوع			

فصلنامهٔ علمی - پژوهشی گردشگری و توسعه
انجمن علمی گردشگری ایران
سال پانزدهم، شماره سوم، پاییز ۱۴۰۵

آخرین بخش از طبقه‌بندی ظرفیت‌های جذب گردشگر با نام جاذبه‌های تاریخی به هشت گزارهٔ باز تقسیم شده است.

جدول ۵: زیرطبقه‌بندی گزارهٔ ظرفیت‌های جذب گردشگر (جاذبه‌های طبیعی) (بر اساس یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱)

مفاهیم	کدگزاری باز	کدگزاری محوری	کدگذاری انتخابی
آثار میراث کشاورزی	ظرفیت فراوان اگروتوریسم	جاذبه‌های طبیعی	ظرفیت‌های جذب گردشگر
ظرفیت وجود انواع گردشگری همچون گردشگری کشاورزی			
قطب کشاورزی			
از نظر آب‌وهوایی پنج ماه از سال امکان گردشگری وجود ندارد	فصلی بودن گردشگری شهرستان		
خیر چون منطقه به‌صورت فصلی می‌تواند قابل استفاده برای گردشگران باشد			
آب‌وهوای جیرفت در فصول گرم سال مانعی برای حضور گردشگر است			
بله خصوصاً در بخش گردشگری زمستانه اگر فعالیت کند موفق خواهد شد			
شرایط مناسب آب‌وهوایی	آب‌وهوا و اقلیم بسیار متنوع		
مهم‌ترین قوت اتکای جیرفت نیز تفاوت آب‌وهوایی و اقلیم آن است			
در کنار تنوع آب‌وهوایی گرمسیر و سردسیر، دشت و کوه نیز وجود دارد.			
آب‌وهوایی بسیار متنوع			
شهرستان جیرفت در فصول پاییز و زمستان بهترین آب‌وهوا را در بخش مرکزی دارد و در فصل بهار و تابستان بخش های کوهستانی آن خوش آب‌وهوا است			
آثار طبیعی با جود اقلیم گسترده			
مناطق مختلف جغرافیایی همچون کوهستان، بیابان، دشت، جنگل و...	جاذبه‌های طبیعی متنوع		
از میراث طبیعی خوبی نیز برخوردار است			
وجود جاذبه‌های طبیعی چون کوهستان، دشت، بیابان			
آثار طبیعی با جود اقلیم گسترده			
لحاظ کردن ظرفیت زیست‌محیطی و فراهم ساختن شرایط استفاده از آن			
روستاهای دشتی و گرمسیری با فرهنگ و جاذبهٔ زیست‌محیطی خاص، ییلاق‌های کوهستانی خوش آب‌وهوا	وجود روستاهای گرمسیری و ییلاقی با تنوع زیستی		
پوشش گیاهی و جانوری گرمسیری آن نسبت به سایر نقاط ایران استقبال دارد			
پوشش‌های گیاهی متنوع، برف و باران‌های فصلی	پوشش گیاهی و جانوری گرمسیری و کوهستانی		
به‌علت زیبایی‌های طبیعی بسیار زیاد خواهد بود			
وجود ظرفیت‌های فراوان ژئوتوریستی	وجود ظرفیت ژئوتوریستی		
چهارفصل بودن آن	چهارفصل بودن شهرستان		
این شهرستان قابلیت ارائهٔ گردگشری چهارفصل را دارد			

با توجه به کدگذاری‌های انجام‌شده توسط نرم‌افزار، خروجی حاصل از ظرفیت‌های میراثی لازم برای احداث دهکدهٔ میراث در دو بخش اصلی ظرفیت‌های جذب گردشگری با زیرمجموعه‌های فولکلور، جاذبه‌های تاریخی و جاذبه‌های طبیعی، و طراحی بومی-سنتی با زیرمجموعه‌های هویت فرهنگی-ملی و بازسازی فضای تاریخی به دست آمد.

تحلیل یافته‌ها

بر اساس تحلیل داده‌های گردآوری‌شده با روش گراندد تئوری، مفاهیم استخراج‌شده در دو مقولهٔ اصلی طراحی بومی-سنتی و ظرفیت‌های جذب گردشگر دسته‌بندی شده است. طراحی بومی و سنتی شامل زیرطبقه‌هایی مانند هویت فرهنگی-ملی، فولکلور و بازسازی فضاهای تاریخی است. در مقابل، ظرفیت‌های جذب گردشگر بر مؤلفه‌هایی چون جاذبه‌های طبیعی و جاذبه‌های تاریخی تمرکز دارد. هریک از این زیرطبقه‌ها شامل مفاهیمی برگرفته از مصاحبه‌های ساختاریافته با مشارکت‌کنندگان متخصص است که به‌طور معناداری بر شکل‌گیری مفهوم دهکدهٔ میراث دلالت دارند. بررسی روابط بین مفاهیم نشان می‌دهد که درک مشارکت‌کنندگان از شکل‌گیری چنین دهکده‌ای هم به اصالت بومی محیط وابسته است و هم به توانایی جذب گردشگر و بهره‌برداری پایدار از منابع فرهنگی و طبیعی. در میان این دو مقوله، ظرفیت‌های جذب گردشگر، با گستره و تنوع بیشتر مفاهیم، نقش محوری‌تری در ذهن مشارکت‌کنندگان داشته است و به نظر می‌رسد سهم پررنگ‌تری در تحقق دهکده میراث دارد.

فصلنامهٔ علمی - پژوهشی گردشگری و توسعه
انجمن علمی گردشگری ایران
سال پانزدهم، شماره سوم، پاییز ۱۴۰۵

بر اساس جداول به‌دست‌آمده از تجزیهٔ داده‌ها، دو ظرفیت اصلی و مهم در احداث دهکدهٔ میراث اثرگذار است. در جدول ۱ و ۲ به ظرفیت طراحی بومی-سنتی اشاره شده است. با توسعهٔ سریع جامعهٔ اقتصادی، نیازهای اساسی مادی مردم تا حد زیادی برآورده شده است؛ درنتیجه، آن‌ها سطح بالاتری از رضایت معنوی و فرهنگی را دنبال خواهند کرد؛ برای مثال، گسترش سفر که به محبوبیت بیش از پیش گردشگری و رونق مقاصد گردشگری منجر شده است (Zhang et al., 2020). بر اساس یافته‌های جدول ۱، ظرفیت هویت فرهنگی-ملی مورد توجه زیادی قرار گرفته است. در پژوهش‌های یامان و همکاران (2021) و کین و لئونگ (2021) نیز نشان داده شده است که در دهکده‌های گردشگری توجه به فرهنگ و هویت ملی به احساس غرور، رضایت و از طرفی قوی‌تر شدن احساس هم‌بستگی ملی برای زنده نگاه داشتن فرهنگ بومی خود منجر می‌شود. استراتان و همکاران (2015) نیز به اهمیت فرهنگ و مؤثر بودن آن در کیفیت زندگی مردم محلی و حفظ فاکتورهای بومی اشاره کرده‌اند.

برای دستیابی به رشد پایدار در گردشگری ورودی، نظارت و بررسی نیازهای گردشگران مهم است. بررسی ایدئال نیازهای گردشگری باید شامل هر گردشگر بالقوه باشد (Song et al., 2019). طراحی چشم‌انداز و طراحی فضای مناسب در گردشگری برای جذب گردشگران بسیار کارآمد و علمی است و نیازهای روانی گردشگران را برطرف می‌کند؛ ازاین‌رو، توجه به نیازهای گردشگران برای درک بهتر و افزایش تعداد بازدید از مناطق گردشگری بسیار مهم است. در همین زمینه، ژانگ و همکاران (2020) به این نتیجه دست یافتند که بلوک‌های گردشگری باید چشم‌انداز را با توجه به نیازهای روانی گردشگران طراحی کنند و طراحی باید انتظارات روانی مردم در سطح چندگانه را برآورده کند. طراحی و برنامه‌ریزی چشم‌انداز بلوک‌ها، ساختمان‌ها و امکانات گردشگری شهری بر اساس میراث تاریخی و فرهنگی شهر، نیازهای روان‌شناختی گردشگران را تأمین می‌کند. با توجه به مطالب مذکور و یافته‌های جدول ۲، چشم‌انداز باستانی، استفاده از المان‌های تاریخی در محیط شهری و نزدیک به اثر تاریخی و مصالح بومی تا حدودی نیازهای میراثی منطقه را برای گردشگران برآورده می‌سازد و به ایجاد و حفظ هویت فرهنگی و ملی کمک می‌کند. یین[1] و همکاران (2021) اهمیت ظرفیت طراحی بومی-سنتی را در پژوهش خود این‌گونه بیان کرده‌اند: سایت‌های میراث جهانی[2]، با ارزش‌های جهانی برجسته، تمایل به جلب توجه عمومی و درنتیجه ازدحام دارند. ازدحام در سایت‌های میراث جهانی باعث واکنش‌های منفی در گردشگران میراث می‌شود. بنابراین، افزایش کیفیت تجربهٔ گردشگران میراثی چالش‌برانگیزترین جنبه در گردشگری میراثی است.

گردشگران، پس از بازدید و تجربهٔ جاذبه، معمولاً جاذبه‌ها را از نظر کیفیت، منحصربه‌فرد بودن و مطلوبیت ارزیابی می‌کنند. این قضاوت‌ها باعث می‌شود گردشگران به جاذبه‌ها و درنتیجه به محدودهٔ جغرافیایی وسیع‌تری که جاذبه‌ها در آن قرار دارند احساس نزدیکی داشته باشند. این حس مکان، ناشی از عملکرد مکانی جاذبه‌ها، منافع ارزشمندی برای کل منطقه خواهد داشت (Shaykh-Baygloo, 2021). بر همین اساس، در این پژوهش، در چند گزارهٔ محوری به اهمیت بازسازی فضای تاریخی اشاره شده است. پژوهش‌های کین و لئونگ (2021) و یانگ و همکاران (2021) نیز به همین مورد اشاره دارند که مناظر سنتی دهکده‌ها ارزش‌های سنتی را ارائه می‌دهند، روستاهای سنتی با بافت تاریخی-فرهنگی توجه بیشتر می‌طلبند و بازسازی آن‌ها با تلفیقی از رفاه مدرن هم‌ساز با بستر تاریخی دهکده است.

گردشگری زاییدهٔ جاذبه‌ها است، توسط گردشگران تجربه می‌شود و با سطح خاصی از رضایت گردشگران به پایان می‌رسد. جاذبه‌ها را «قلب گردشگری» می‌دانند. هر جاذبهٔ گردشگری معمولاً با برخی دیگر از جاذبه‌ها در یک منطقهٔ توریستی همراه است. این جاذبه‌ها، که هریک ویژگی‌های متفاوتی دارند، مجموعه‌ای را تشکیل می‌دهند و اغلب ترکیب جاذبه‌ها در ایجاد انگیزه در گردشگران برای سفر و دیدار نقش دارد، نه هریک به‌تنهایی و جداگانه (Shaykh-Baygloo, 2021). در جدول‌های ۳، ۴ و ۵ به ظرفیت‌های جذب گردشگر اشاره شده است. این ظرفیت به فولکلور، جاذبه‌های تاریخی و جاذبه‌های طبیعی اشاره می‌کند، که در طرح‌های گردشگری دهکدهٔ میراث آرانمولا در هند، دهکدهٔ میراث عربستان سعودی و پژوهش‌های زال (2016) و ضرغام بروجنی (2012) به جاذبه‌های تاریخی و طبیعی و فولکلور منطقه به عنوان اصلی‌ترین عامل جذب گردشگران در مقاصد گردشگری اشاره شده است. این یافته‌ها

1. Yin

2. WHS

فصلنامهٔ علمی - پژوهشی گردشگری و توسعه
انجمن علمی گردشگری ایران
سال پانزدهم، شماره سوم، پاییز ۱۴۰۵

با نتایج پژوهش یوسفی (2020) هم‌راستا است، که جاذبه‌های گردشگری را یکی از مهم‌ترین عناصر برنامه‌ریزی و توسعهٔ گردشگری در هر منطقه می‌داند، به‌طوری که پیشرفت گردشگری و صنایع وابسته به آن به جاذبه بستگی دارد. بنابراین، بررسی و ارزیابی جاذبه‌های گردشگری برای مدیریت مؤثر صنعت گردشگری در هر منطقه ضروری است. نظر به تنوع و فراوانی جاذبه‌ها در شهرستان جیرفت، با توجه به جدول ۴، می‌توان از اهمیت منطقه و اشیای کشف‌شده که هم‌تراز با تمدن سومرند نیز گفت. در همین راستا، اسکندری و همکاران (2020) بیان می‌کنند که عمدهٔ اشیای به‌دست‌آمده از منطقهٔ جیرفت مربوط به هزارهٔ سوم پیش از میلاد است. پژوهش‌های میدانی باستان‌شناختی در جیرفت به شناسایی محوطه‌های باستانی منجر شد. مهم‌ترین استقرارهای دشت جیرفت که هم‌زمان با تمدن سومر در بین‌النهرین بوده‌اند در مرکز این دشت قرار داشته‌اند که می‌توان گفت محوطهٔ کنارصندل نقش مرکزی و محوری را در منظرگاه فرهنگی آن منطقه در آن دوران ایفا می‌کرده است. در همین خصوص، مجیدزاده (2003) بیان می‌کند که با توجه به مدارک به‌دست‌آمده ازجمله خط میخی از بین‌النهرین، خاستگاه بخش چشمگیری از هنر سومری جنوب شرق ایران یعنی استان کرمان بوده است. اشیای به‌دست‌آمده از شهرستان جیرفت مهر تأییدی بر این یافته است.

با توجه به تمامی این مسائل به اهمیت فرهنگی این منطقه پی می‌بریم، که اغلب بار جاذبه‌های گردشگری منطقه بر دوش این بخش است. البته توجه به این موارد از اهیمت فولکلور و جاذبه‌های طبیعی منطقه نمی‌کاهد، که این شهرستان را به بهشتی کوچک در دل کویر تبدیل کرده است. در صورت احداث دهکدهٔ میراث در منطقه‌ای که این سه رکن (جاذبه‌های تاریخی، طبیعی و فولکلور) وجود نداشته باشد، پروژه دچار ضعف‌های بسیاری خواهد شد و دستاورد خوبی برای گردشگری به‌خصوص مردم محلی نخواهد داشت. بنابراین، با شناسایی ظرفیت‌های میراثی لازم به‌عنوان پایهٔ اصلی دهکدهٔ میراث گامی مهم در احداث دهکدهٔ میراث برداشته می‌شود.

جمع‌بندی

با توجه به هدف اصلی پژوهش که ارزیابی ظرفیت‌های احداث دهکدهٔ میراث در محوطهٔ باستانی کنارصندل شهرستان جیرفت است، تحلیل یافته‌های به‌دست‌آمده از طریق روش گراندد تئوری نشان می‌دهد که دو مؤلفهٔ کلیدی طراحی بومی-سنتی و ظرفیت‌های جذب گردشگر نقش تعیین‌کننده‌ای در امکان‌سنجی چنین طرحی ایفا می‌کنند. هریک از این مؤلفه‌ها شامل زیرطبقه‌ها و مفاهیمی هستند که از داده‌های میدانی استخراج شده‌اند و تصویری نسبتاً جامع از نگرش ذی‌نفعان دربارهٔ احداث دهکدهٔ میراث ارائه می‌دهند. بر این اساس، در ادامه، نتایجی که از ترکیب این یافته‌ها به‌دست آمده است ارائه می‌شود.

برای پاسخ به پرسش اصلی پژوهش که آیا محوطهٔ باستانی کنارصندل ظرفیت‌های میراثی لازم برای احداث دهکدهٔ میراث را دارد، ابتدا ظرفیت‌های میراثی لازم برای احداث دهکدهٔ میراث شناسایی شد. پس از بررسی پاسخ‌های مصاحبهٔ دو گروه از متخصصان، ۱۹۳ مفهوم اولیه از مصاحبه و مشاهدات پژوهشگر در پاسخ به پرسش مرتبط به دست آمده که دربردارندهٔ مجموعهٔ طراحی بومی-سنتی (۳۰ کد) و ظرفیت‌های جذب گردشگر (۱۶۳ کد) است. وجود عوامل ظرفیت‌های جذب گردشگر با مواردی همچون توجه و جذب گردشگران و تفاوت منطقه با سایر مناطق مشابه در استان و حتی استان‌های اطراف در ارتباط بود؛ درحالی‌که طراحی بومی-سنتی تسهیلات لازم برای ارائه به عوامل جذب‌کنندهٔ گردشگران را فراهم می‌آورد. کدها بر اساس ویژگی‌های مشترک طبقه‌بندی شده‌اند و نتیجهٔ این طبقه‌بندی سه بخش برای ظرفیت‌های جذب گردشگر شامل فولکلور، جاذبه‌های طبیعی و جاذبه‌های تاریخی است که هریک به ترتیب شامل ۸، ۱۲، ۱۰ گزارهٔ باز است. سه بخش شامل هویت فرهنگی-ملی و بازسازی فضای تاریخی با ۹ گزارهٔ باز نیز برای طراحی بومی-سنتی محاسبه شده است.

ظرفیت‌های جذب گردشگر

گزارهٔ انتخابی ظرفیت‌های جذب گردشگر شامل سه گزارهٔ محوری است. گزارهٔ فولکلور به زیربخش‌هایی درخصوص آداب‌ورسوم و میراث مادی و معنوی شهرستان اشاره دارد. شهرستان جیرفت، بنا به گفتهٔ یکی از افرادمصاحبه‌شوندگان از گروه دوم، «وجود افراد از اقوام مختلف در شهرستان جیرفت که آن را به هزار فرهنگ بدل کرده...»، بیانگر فرهنگ متنوع و غنی این شهرستان است که در جشنواره‌ها و مراسم‌های سنتی مشاهده می‌شود. از طرفی، زبان و لهجهٔ این استان است که به هزاران سال پیش برمی‌گردد و

فصلنامهٔ علمی - پژوهشی گردشگری و توسعه
سال پانزدهم، شماره سوم، پاییز ۱۴۰۵

قدمت زیادی دارد که به دوران ساسانی بازمی‌گردد (Bastani Parizi, 1996) یکی از مصاحبه‌شوندگان نیز به این موضوع اشاره دارد: «... زبان و لهجهٔ این منطقه با قدمت فراوان که به دورهٔ ساسانیان برمی‌گردد بسیار قابل توجه است... .» همین‌طور اشاره به پوشش و رقص‌های محلی: «...پوشش سنتی مردم محلی... رقص و موسیقی اصیل و خاص منطقه... مهمان‌نوازی مردم محلی به‌خصوص مردم روستاهای اطراف...». همراه با بار فرهنگی و فولکلور جذاب منطقه می‌توان به ظرفیت انواع گردشگری در شهرستان اشاره کرد که سبب جذب گردشگران در سنین مختلف با موقعیت‌های اجتماعی متفاوت می‌شود.

گزارهٔ محوری جاذبه‌های تاریخی، همان‌طور که از نام آن مشخص است، به بخش‌هایی مانند ظرفیت‌های گردشگری تاریخی، آثار و ابنیهٔ تاریخی، و ظرفیت‌های فراوان میراث قابل رقابت جهانی و حتی فراتر از آن اشاره می‌کند: تاریخ و میراث مهمی چون تمدن بزرگ و باشکوه اَرَتَ به‌عنوان مهد تمدن جهان، زیگورات باعظمت کنارصندل (Majidzadeh, 2003)، قلعه‌های همیشه‌استوار سلیمان و سموران، از طرفی ساخت تندیس‌های بزرگ از اشیای کشف‌شده در زیگورات کنارصندل و استفاده از آن‌ها به‌عنوان المان‌های تاریخی-فرهنگی برای زیباسازی شهر توسط شهرداری این شهرستان. همان‌طور که از پاسخ‌های مصاحبه‌شوندگان برای استنباط این گزاره مشخص است، اشارهٔ بسیاری به «آثار تاریخی پر رمز و راز و بااهمیت همچون کنارصندل... موزهٔ میراث تاریخی و باستان‌شناسی... ظرفیت انواع گردشگری همچون گردشگری کشاورزی (آگروتوریسم)... توجه به قدمت پنج‌هزارسالهٔ شهر قدیم جیرفت (دقیانوس)...» شده است. همهٔ این گفته‌ها به اهمیت فراوان این گزاره و وجود ظرفیت‌های میراثی لازم برای احداث دهکدهٔ میراث اشاره دارد.

شهرستان جیرفت، همانند بیشتر اماکن تاریخی دیگر کشور، مورد بی‌مهری‌های زیادی قرار گرفته است که از بین رفتن زیگورات کنارصندل، فروش غیرقانونی اشیای تاریخی تمدن ارت، و بی‌توجهی به قلعه‌ها و مقبره‌های تاریخی با معماری‌های زیبا گواهی بر این واقعیت است.

گزارهٔ محوری جاذبه‌های طبیعی به بخش‌های ژئوتوریستی، اقلیم، پوشش گیاهی و جانوری خاص منطقه، جاذبه‌های طبیعی همچون دشت، کوهستان و جنگل‌های پراکندهٔ گرمسیری اشاره دارد. شهرستان جیرفت، با توجه به نزدیکی به خط استوا و موقعیت جغرافیایی خاص، به «هند کوچک» معروف است. شهرستان جیرفت دارای سه نوع اقلیم متفاوت جغرافیای سرد کوهستانی، معتدل کوهستانی و گرم و مرطوب نواحی دشتی است، که بیشتر جاذبه‌های تاریخی در منطقهٔ مرطوب نواحی دشتی متمرکز شده است. درنتیجه، گردشگری در این منطقه فصلی است و برای افزایش جذب گردشگر در فصول گرم مدیریت درست در این بخش از گردشگری ضروری است. گفته‌های یکی از متخصصان نیز مؤید این نکته است: «شهرستان جیرفت در فصول پاییز و زمستان بهترین آب‌وهوا را در بخش مرکزی دارد و در فصل بهار و تابستان بخش‌های کوهستانی آن خوش آب‌وهوا است... روستاهای دشتی و گرمسیری با فرهنگ و جاذبهٔ زیست‌محیطی خاص، ییلاق‌های کوهستانی خوش آب‌وهوا... پوشش گیاهی و جانوری متنوع ... .» جاذبه‌های طبیعی به‌ویژه اقلیم مناسب در کنار جاذبه‌های تاریخی گردشگران بیشتری را جذب خواهد کرد.

طراحی بومی-سنتی

گزارهٔ انتخابی طراحی بومی-سنتی مشتمل بر ۹ گزارهٔ باز میراثی و ۲ بخش گزارهٔ محوری برای ساخت دهکدهٔ میراث و موارد حیاتی آن است. در بخش هویت فرهنگی-ملی، گزاره‌های بازِ بار فرهنگی و تاریخی منطقه، حفظ فاکتورهای بومی-سنتی و بافت تاریخی مضامینی دال بر وجود فرهنگ و تاریخ در منطقه دارند؛ منطقه‌ای که بتوان در آن میراث معنوی و تاریخی را به نمایش گذاشت و از ابزارهایی همچون مصالح بومی، معماری بومی، و حفظ چشم‌انداز تاریخی استفاده کرد که فاکتورهای بومی سنتی در آن‌ها به نمایش گذاشته شود و متناسب با بافت منطقه باشد. به گفتهٔ یکی از مصاحبه‌شوندگان، «هم‌بستگی ساخت‌وسازها با معماری اثر یا آثار تاریخی... باید در محل احداث دهکدهٔ میراث برقرار باشد ...».

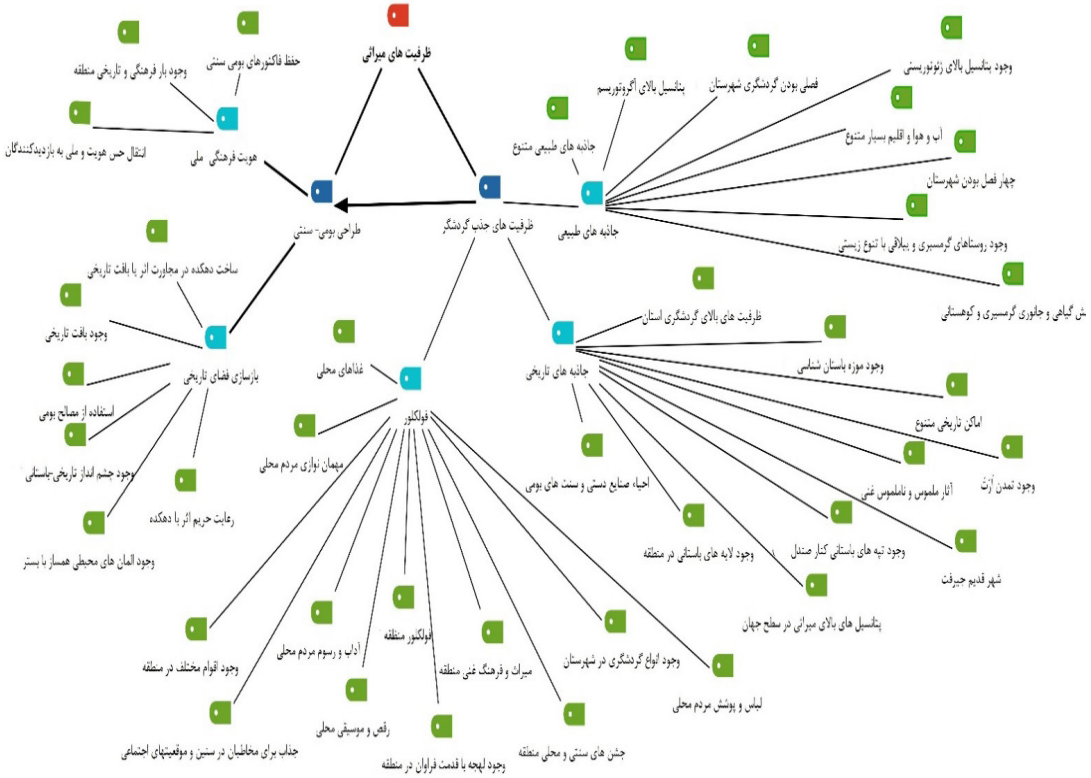
در بخش گزارهٔ محوری بازسازی فضای تاریخی، گزاره‌های باز ساخت دهکده در مجاورت اثر یا بافت تاریخی، وجود چشم‌انداز تاریخی-باستانی و رعایت حریم اثر با دهکده به مجموعه عواملی اشاره دارد که نشانگر وجود اثر تاریخی و چشم‌انداز مناسب برای جذب گردشگران است. از طرفی، تأکید بسیار یکی از افرادمصاحبه‌شوندگان درخصوص رعایت حریم اثر با دهکده اهمیت فراوان حفاظت از آثار تاریخی در این نوع دهکده‌ها را بیان می‌کند.

فصلنامهٔ علمی - پژوهشی گردشگری و توسعه
انجمن علمی گردشگری ایران
سال پانزدهم، شماره سوم، پاییز ۱۴۰۵

گزاره‌های باز استفاده از مصالح بومی، انتقال حس هویت ملی به بازدیدکنندگان و وجود المان‌های محیطی هم‌ساز با بستر طرح نیز، توجه و اهمیت زیاد به مصالح بومی در ساخت‌وسازهای محیطی و المان‌های متناسب با محیط را بیان می‌کند. رعایت این نکات باعث حفظ و نمایش عمومی هویت اصلی و محلی این منطقه می‌شود و درنتیجه حس بهتری از تعامل با جامعهٔ محلی به گردشگر می‌دهد. همین موضوع را یکی از مصاحبه‌شوندگان این‌گونه بیان کرده است: «دهکده‌ای که بر اساس طرح سنتی در مجاور بنایی تاریخی ساخته می‌شود ... به‌منظور جذب گردشگر فعالیت می‌کند... هم‌بستگی این ساخت‌وسازها با معماری اثر یا آثار تاریخی بسیار اهمیت دارد... .»

نتیجه‌گیری

امروزه حفظ و تقویت هویت ملی از اهمیت فراوانی برخوردار است و برای امنیت ملی، پیشرفت جامعه و بقای هر ملت امری حیاتی است. گردشگری میراث فرهنگی را می‌توان ابزاری برای ساخت و بازساخت هویت ملی قلمداد کرد. هدف اساسی گردشگری میراث فرهنگی حفظ و احیای میراث و تعامل فرهنگی است و دهکدهٔ میراث از جذاب‌ترین رویکردها برای رشد و توسعهٔ این‌گونه گردشگری به شمار می‌رود. با توجه به بررسی‌های انجام‌شده و یافته‌های به‌دست‌آمده، پژوهشگران درنهایت به مدل نظری ظرفیت‌های میراثی دست یافتند (نمودار ۱). بر اساس این مدل، طراحی بومی-سنتی و ظرفیت‌های جذب گردشگر برای وجود ظرفیت‌های میراثی ضروری است. با وجود ظرفیت‌های جذب گردشگری همچون جاذبه‌های تاریخی، جاذبه‌های طبیعی و فولکلور منطقه، می‌توان فاکتورهای طراحی بومی-سنتی مناسبی همچون هویت فرهنگی-ملی و بازسازی فضای تاریخی را برای احداث دهکدهٔ میراث برنامه‌ریزی کرد. نظر به اهمیت فراوان این موضوع، ضروری است مطالعات و تحقیقات عمیقی دربارهٔ جاذبه‌های گردشگری هر منطقه صورت گیرد و برنامه‌ریزی علمی برای بهره‌برداری و مدیریت آن در دستور کار تصمیم‌گیران قرار گیرد؛ چراکه روش برنامه‌ریزی‌شده برای توسعهٔ گردشگری در بلندمدت، علاوه‌بر ایجاد منافع و حفظ رضایت گردشگران و مردم مناطق گردشگرپذیر، از تهدیدها و زیان‌های احتمالی آن جلوگیری خواهد کرد (Mahdavi et al., 2016).

نمودار ۱: مدل نظری ظرفیت‌های میراثی از نرم‌افزار مکس کیودی‌ای (بر اساس یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱)

فصلنامهٔ علمی - پژوهشی گردشگری و توسعه
انجمن علمی گردشگری ایران
سال پانزدهم، شماره سوم، پاییز ۱۴۰۵

در این پژوهش، جامعهٔ مشارکت‌کنندگان دربردارندهٔ مجموعه‌ای از خبرگان و کنشگران حوزه‌های مرتبط با میراث فرهنگی، باستان‌شناسی و گردشگری در شهرستان جیرفت و استان کرمان بوده است، ازجمله اعضای هیئت علمی دانشگاه جیرفت در رشته‌های باستان‌شناسی و تاریخ، استادان دانشگاهی فعال در حوزهٔ گردشگری، راهنمایان گردشگری دارای تجربهٔ فعالیت در منطقهٔ جیرفت و سایر نقاط استان کرمان، و همچنین کارشناسان و فعالان حوزهٔ گردشگری در ادارهٔ میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری شهرستان جیرفت و استان کرمان. تنوع تخصصی این مشارکت‌کنندگان امکان بررسی موضوع از زوایای گوناگون علمی، عملی و بومی را فراهم آورد و موجب شد تحلیل داده‌ها از غنای بیشتری برخوردار باشد.

تحلیل محتوای مصاحبه‌ها نشان می‌دهد جاذبه‌های تاریخی و فرهنگی عوامل اصلی و تأثیرگذارند که در جذب گردشگران به شهرستان جیرفت نقش تعیین‌کننده‌ای ایفا می‌کنند. جاذبه‌های طبیعی، هرچند جایگاه کانونی ندارند، به‌عنوان عوامل مکمل و تقویت‌کننده در کنار عناصر تاریخی-فرهنگی مطرح شده‌اند. مشارکت‌کنندگان تأکید داشته‌اند که فولکلور منطقه، شامل آیین‌ها و مراسم سنتی مانند جشن سده، شب چله و آیین‌های ازدواج، همراه با عناصر غنی ادبیات شفاهی و موسیقایی محلی، ظرفیت‌های مهم از منظر میراث فرهنگی و حتی فراتر از شاخص‌های طراحی بومی-سنتی است. مهمان‌نوازی مردم منطقه نیز بخشی از سرمایهٔ فرهنگی و زمینه‌ساز تجربهٔ اصیل گردشگری تلقی شده است. این عوامل به‌طور کلی به‌عنوان مصادیقی از ظرفیت‌های میراثی غنی و منحصربه‌فرد شهرستان جیرفت تفسیر شده‌اند؛ ظرفیت‌هایی که می‌توانند بنیان احداث دهکدهٔ میراث را تشکیل دهند. بااین‌حال، نگرانی‌هایی نیز از سوی مصاحبه‌شوندگان مطرح شده است، ازجمله فراموشی یا تضعیف تدریجی عناصر فولکلور همچون موسیقی سنتی، گویش محلی و آیین‌های بومی که در سایهٔ فرایندهای مدرن‌سازی و کم‌توجهی به میراث ناملموس در معرض زوال قرار گرفته‌اند. با اتکا به این یافته‌ها، می‌توان اذعان داشت که محوطهٔ باستانی کنارصندل و بافت فرهنگی-اجتماعی پیرامون آن از ظرفیت‌های میراثی گسترده و فعالی برخوردار است که در صورت بهره‌برداری اصولی، قابلیت تبدیل شدن به هسته‌ای برای شکل‌گیری دهکدهٔ میراث را دارد.

از طرفی، محتوای مصاحبه‌ها نشان می‌دهد که بخش شایان توجهی از مشارکت‌کنندگان بر چهار محور اصلی به‌عنوان پیشنهادهای کلیدی برای احداث دهکدهٔ میراث در محوطهٔ باستانی کنارصندل تأکید داشتند. نخست، «احیای معماری سنتی با بهره‌گیری از مصالح بومی» مانند خشت، گل، چوب نخل و سنگ‌های منطقه‌ای، به‌عنوان راهکاری برای حفظ اصالت فضایی و ایجاد جذابیت بصری برای گردشگران، مورد تأکید بسیاری از مشارکت‌کنندگان بوده است. دوم، «توسعهٔ فعالیت‌های فرهنگی-میراثی» نظیرهمچون جشنواره‌ها، آیین‌های محلی، موسیقی بومی و بازسازی صحنه‌های تاریخی، به‌عنوان رویکردی مؤثر در احیای هویت فرهنگی منطقه و تقویت تجربهٔ گردشگر، بارها مطرح شده است. سوم، «ایجاد زیرساخت‌های حمایتی» همچون بازارچهٔ دائمی برای محصولات محلی و اقامتگاه‌های بوم‌گردی مورد توجه قرار گرفته است. این پیشنهادها با هدف تقویت اقتصاد محلی و افزایش ماندگاری گردشگران در منطقه ارائه شده‌اند. درنهایت، «توانمندسازی جوامع محلی از طریق آموزش در حوزهٔ گردشگری» یکی از محورهای مشترک نظر مشارکت‌کنندگان بوده است، که تأکید داشتند بدون مشارکت فعال مردم، به‌ویژه زنان و جوانان، تحقق و پایداری دهکدهٔ میراث ممکن نخواهد بود. این دسته‌بندی نظرها بازتاب‌دهندهٔ پیوند میان حفاظت از میراث، مشارکت جامعه و توسعهٔ پایدار گردشگری در شهرستان جیرفت است.

منابع فارسی که معادل لاتین آن‌ها در فهرست منابع آمده است:

احمدی، محمدصالح، رهنمایی، محمدتقی و علی‌اکبری، اسماعیل (۱۳۹۹). ارزیابی جاذبه‌ها و ظرفیت‌های گردشگری شهری در نظام مطالعاتی طرح‌های توسعه شهری کرمانشاه از منظر برد توریستی. مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی، ۱۵(۴)، ۱۰۶۹-۱۰۸۴. https://sanad.iau.ir/journal/jshsp/Article/1031857/FullText

اسکندری، نصیر، ویداله، ماسیمو، مسگر، شفیعی، مژگان، شهسواری، میثم، دوسه، فرانسوا، عابدی، اکبر، انجم‌روز، سلمان و شهدادی، علی (۱۳۹۹). تمدن جیرفت (براساس متون میخی بین‌النهرینی و کشفیات باستان‌شناختی در محوطه‌های باستانی ورامین و کنارصندل جیرفت). تاریخ اسلام و ایران،

۳۰(۴۷)، ۱-۱۰. https://doi.org/10.22051/hii.2020.31042.2234

افتخاری، عبدالرضا، پورطاهری، مهدی و مهدویان، فاطمه (۱۳۹۰). اولویت‌بندی ظرفیت‌های گردشگری مناطق روستایی شهرستان نیر. فصلنامه جغرافیا و توسعه، (۲۴)، ۲۳-۳۸. https://doi.org/10.22111/gdij.2011.527

افخمی، بهروز (۱۳۹۵). راهبرد توسعه اقتصادی مبتنی بر میراث فرهنگی. فصلنامه سیاست‌های راهبردی و کلان، ۴(۱۴), ۲۷-۴۸. https://www.jmsp.ir/article_16496.html?lang=fa

امیرنژاد، حمید و امیرتیموری، سپیده (۱۳۹۶). مقایسه رهیافت‌های استخراج داده‌ها (دوگانه دوبعدی و دوگانه یک و نیم بعدی) در ارزش‌گذاری منابع تفرجی (مطالعه موردی؛ تپه کنار صندل جیرفت). فصلنامه علمی-پژوهشی تحقیقات اقتصاد کشاورزی، ۹(۳۴)، ۱۷۵-۱۹۲. https://jae.marvdasht.iau.ir/article_2385.html

باستانی پاریزی، محمدابراهیم و صرافی، محمد (۱۳۷۵). فرهنگ گویش کرمانی. چاپ اول، تهران: انتشارات سروش.

جمشیدی، سمیه، سلیمانی، ندا و آزاد، میترا (۱۳۹۷). بررسی نقش گردشگری فرهنگی بر باز زنده سازی محوطه تاریخی ایزد خواست. کنفرانس عمران، معماری و شهرسازی کشورهای جهان اسلام ایران- تبریز.

چوبک، حمیده (۱۳۹۱). سفالینه‌های دوران اسلامی- شهر کهن جیرفت. مطالعات باستان‌شناسی, ۴(۱), ۸۳-۱۱۲. https://doi.org/10.22059/jarcs.2012.35377

حصاری، مرتضی و پیران، صدیقه (۱۳۸۴). فرهنگ حاشیه هلیل‌رود و جیرفت، کاتالوگ نمایشگاه گزیده‌ای از اشیاء استردادی ۱۳۸۴. تهران: موزه‌ی ملی ایران، چاپ اول.

دانش‌پژوه، منوچهر (۱۳۸۱). فرهنگ ایرانی و تأثیر آن در فرهنگ جهان. مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی تهران. 52(164)، ۶۷-۷۸. https://jflh.ut.ac.ir/article_13811.html

رازانی، مهدی، امامی، محمدامین و عابد اصفهانی، عباس (۱۳۸۸). نگاهی به نوع‌یافته‌های باستان‌شناختی جیرفت. دوفصلنامه تخصصی دانش مرمت و میراث فرهنگی، ۵(۳)، ۲۹-۴۰. https://ensani.ir/fa/article/318709

فرهادی، پدرام، زال، محمدحسن و تبریزی، نازنین (۱۴۰۳). ارزیابی و تبیین معیارهای احداث دهکده میراث در محوطه‌های میراث جهانی (مطالعه موردی: مجموعه تاریخی شهرستان فیروزآباد). فصلنامه مطالعات مدیریت گردشگری، ۱۹(۶۶)، 7-40. https://doi.org/10.22054/tms.2024.78321.2920

زال، محمدحسن (۱۳۹۵). واکاوی ظرفیت‌های توسعه گردشگری میراث فرهنگی در روستای باستانی میمند. جغرافیا (فصلنامه علمی- پژوهشی و بین‌المللی انجمن جغرافیای ایران) دوره جدید، ۱۴ (۴۹)، ۱۳۳-۱۵۱. https://mag.iga.ir/article_700869.html

زال، محمدحسن و اسماعیلی، امین (۱۳۹۹). میراث فرهنگی و مولفه‌های اثرگذار بر بازگشت مجدد گردشگران به مقصد (مطالعه‌ی موردی: بافت تاریخی ساری). فصلنامه علمی پژوهشی برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری، ۹(۳۳)، ۱۲۹-۱۴۷. https://doi.org/10.22080/jtpd.2020.18265.3235

شرفی، حجت‌الله، خبازی، مصطفی و سلیمانی دامنه، مجتبی (۱۳۹۷). سنجش اثرات گردشگری یادمان های تاریخی با رویکرد شکوفایی شهری (مطالعه موردی: تپه‌های کنار صندل شهرستان جیرفت). نشریه گردشگری شهری. 5(4)، 36-19. https://doi.org/10.22059/jut.2018.228569.290

صحت‌منش، رضا (۱۳۹۵). خوانش توتمی نقوش جانوری تمدن حوزه‌ی هلیل‌رود جیرفت (هزاره‌ی سوم قبل ازمیلاد). پژوهش‌های باستان‌شناسی ایران، ۲(۹)، ۵۵-۷۴. https://doi.org/10.22084/nbsh.2019.15140.1671

ضرغام بروجنی، حمید (۱۳۹۱). برنامه‌ریزی توسعه جهانگردی رویکردی همپیوند و پایدار. چاپ دوم، تهران: انتشارات مهکامه.

عبداللهی، الهام (۱۳۹۶). مطالعه تطبیقی نقوش جانوری و گیاهی توتم در تمدن‌های پیش از تاریخ جیرفت و هند. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه سیستان و بلوچستان.

مجیدزاده، یوسف و سرلک، سیامک (۱۳۸۱). حفریات باستان‌شناسی فراگیر در کنار هلیل رود جیرفت-کرمان. اداره میراث فرهنگی استان کرمان.

مجیدزاده، یوسف (۱۳۸۲). جیرفت: کهن‌ترین تمدن شرق. چاپ اول، سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی. تهران.

مهدوی، داوود، رکن‌الدین‌افتخاری، عبدالرضا و سجاسی‌قیداری، حمدالله (۱۳۹۵). طراحی راهبردهای توسعه پایدار گردشگری روستاهای تاریخی-فرهنگی ایران، جغرافیا و برنامه‌ریزی، ۳۷(۱۳)، ۳۰۱-۲۷۷. https://geoplanning.tabrizu.ac.ir/article_4993..html?lang=fa

موحد، علی، شماعی، علی، ساسان‌پور، فرزانه و ارجمندی، فرزانه (۱۳۹۹). تحلیلی بر ظرفیت‌های گردشگری پایدار شهری،، مطالعه موردی: شهر یزد. فصلنامه جغرافیا، ۱۸(۶۷)، ۴۰-۵۶. https://mag.iga.ir/article_245469.html?lang=fa

نعمت‌بخش آبکنار، فرزین، علیقلی، منصوره، صفرزاده، حسین و نوربخش، سید کامران (۱۴۰۰). توسعه ظرفیت‌های گردشگری فرهنگی در شهر تهران با تکیه بر مصرف فیلم‌های هنری. نشریه گردشگری شهری، ۸(۳), ۳۳-۴۶. https://doi.org/10.22059/jut.2021.326979.925

یوسفی، جواد (۱۳۹۸). بررسی وضعیت جاذبه‌های تاریخی شهر بیرجند از دیدگاه گردشگران. جغرافیا و برنامه‌ریزی، ۲۳(۷۰)، ۳۲۹-۳۴۶. https://geoplanning.tabrizu.ac.ir/article_10343.html?lang=fa

Abdollahi, E. (2017). *A Comparative Study of Animal and Plant Totemic Motifs in the Prehistoric Civilizations of Jiroft and India*. Master's Thesis. University of Sistan and Baluchestan.

Afkhami, B. (2016). Strategy for economic development based on cultural heritage. *Quarterly Journal of Strategic and Macro Policies*, *4*(14), 27-48. https://www.jmsp.ir/article_16496.html?lang=en [In Persian]

Ahmadi, M. S., Rahnami, M. T., & Ali Akbari, I. (2019). Assessment of Attractions and Tourism Capacities in the Study System of Kermanshah Urban Development Plans from the Tourism Range. *Journal of Studies of Human Settlements Planning*, *15*(4), 1069-1084. https://sanad.iau.ir/en/Journal/jshsp/Article/1031857/FullText [In Persian]

Alipour, H., Rezapouraghdam, H., & Akhshik, A. (2021). Heritage redemption and the curse of tourism: The case of world's last inhabited Troglodyte Village. *Tourism Planning & Development*, *18*(1), 68-85. https://doi.org/10.1080/21568316.2020.1775114

Amirnejad, H., & Amirtaimoori, S. (2017). Comparison of two approaches (Double-Bounded and One- Half Bounded Dichotomous Choice methods) in Valuation of Rrecreational Rresources : Case Study of Jiroft Konar Sandal hill. *Agricultural Economics Research*, *9*(34), 175-192. https://jae.marvdasht.iau.ir/article_2385.html?lang=en [In Persian]

Aranmula Heritage Trust (n. d.), Retrieved October 17, 2018, from *https://www.aranmulaheritage.net*.

Aranmula Heritage Trust (n. d.), Retrieved October 17, 2018, from https://www.aranmulaheritage.net.

Bastani Parizi, M. I., & Sarafi, M. (1996). *Kermani dialect culture*. First edition, Tehran: Soroush Publications.

Bujdosó, Z., Dávid, L., Tőzsér, A., Kovács, G., Major-Kathi, V., Uakhitova, G & Vasvári, M. (2015). Basis of heritagization and cultural tourism development. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, *188*, 307-315. https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.03.399

Cao, J., Mai, B., Chen, H., Li, Y., & Wang, J. (2021). Investigation and analysis of groundwater-derived damage to the Shahe

Ferwati, M. S., Al-Hammadi, M., Marthya, K. L., El-Menshawy, S., & Althbah, H. A. (2021). Multi-Layered Documentation of Heritage Villages: The Case of Tinbak, Qatar. *Designs*, *5*(3), 38. **https://doi.org/10.3390/designs5030038**

Hesari, M., & Piran, S. (2005). *Culture of the Halil Rud and Jiroft Regions, Catalogue of the Exhibition of Selected Objects Returned in 2005*. First Edition, Tehran: National Museum of Iran .[In Persian]

Hitchcock, M., King, V. T., & Parnwell, M. J. (2010). Heritage Tourism in Southeast Asia. *Heritage tourism in southeast Asia*, 1-27.

Jamshidi, S., Soleimani, N., & Azad, M. (2018). Investigating the role of cultural tourism in the revitalization of the historical site of Izad Khast. *Conference on Civil Engineering, Architecture and Urban Development of Islamic World Countries*, Iran-Tabriz .[In Persian]

Jennings, H. (2014). *X atsull Heritage Village: A case study in indigenous tourism* (Master's thesis, UiT Norges arktiske universitet).

Lak, A., Gheitasi, M., & Timothy, D. J. (2020). Urban regeneration through heritage tourism: cultural policies and strategic management. *Journal of Tourism and Cultural Change*, *18*(4), 386-403. https://doi.org/10.1080/14766825.2019.1668002

Li, L., & Soyez, D. (2017). Transnationalizing industrial heritage valorizations in Germany and China-and addressing inherent dark sides. *Journal of Heritage Tourism*, *12*(3), 296-310. https://doi.org/10.1080/1743873X.2016.1236799

Li, Y., Lau, C., & Su, P. (2020). Heritage tourism stakeholder conflict: a case of a ancient bridge site in Xi'an, China. *Heritage Science*, *9*(1), 99. https://doi.org/۱۰/۱۱۸٦/s٦-۰۰٥۷۳-۰۲۱-٤۰٤۹٤

Choubak, H. (2012). Islamic pottery of ancient city of Jiroft. *Journal of Archaeological Studies*, *4*(1), 83-112. https://doi.org/10.22059/jarcs.2012.35377 [In Persian]

Cudny, W., Jolliffe, L., & Guz, A. (2021). Heritage event as tourist attraction: the case of Dymarki Swietokrzyskie, Poland. *Geo journal*, 87 (3), 1-18. https://doi.org/10.1007/s10708-021-10407-4

Danesh Pazhouh, M. (2003). The Iranian Culture and Its Impression over the World Culture. *Journal of the Faculty of Letters and Humanities (Tehran)*, *52*(164), 67-78. https://sid.ir/paper/33411/en

Eftekhari, A., Pourtaheri, M., & Mahdaviyan, F (2011). Prioritizing tourism capacities of rural areas of Nir County. *Journal of Geography and Development*, 9(24), 23-38. https://doi.org/10.22111/gdij.2011.527 [In Persian] Eskandari, N., Vidale, M., Mesgar, A. A., Shafiee, M., Shahsavari, M., Desset, F., Abedi, A., Anjomroz, S., & Shahdadi, A. (2020). Jiroft Civilization: Based on the Cuneiform Texts and Archaeological Evidences from Varamin and Konar Sandal. *Journal of History of Islam and Iran*, *30*(47), 11-29. https://doi.org/10.22051/hii.2020.31042.2234 [In Persian]

Farhadi, P., Zaal, M. H., & Tabrizi, N. (2024). Evaluation and Explanation of the Criteria for Establishing Heritage Villages in World Heritage Sites (Case Study: Historical Complex of Firouzabad County). *Tourism Management Studies*, *19*(66), 7-40. https://doi.org/10.22054/tms.2024.78321.2920 [In Persian]

Nematbakhsh Abkenar, F., Aligholi, M., Safarzadeh, H. & Noorbakhsh, S. K. (2021). Development of Cultural Tourism Capacities in Tehran based on the Consumption of Art Films. *urban tourism*, *8*(3), 33-46. https://doi.org/10.22059/jut.2021.326979.925

Qi, M. U. (2021). Understanding Heritage-Led Development of the Historic Villages of China: A Multi-case Study Analysis of Tongren. *The Historic Environment: Policy & Practice*, *13*(2013), 1-26. https://doi.org/10.1080/17567505.2021.1940575

Qin, R. J., & Leung, H. H. (2021). Becoming a Traditional Village: Heritage Protection and Livelihood Transformation of a Chinese Village. *Sustainability*, *13*(4), 2331, 1-28. https://doi.org/10.3390/su13042331

Qiu, Q., & Zhang, M. (2021). Using Content Analysis to Probe the Cognitive Image of Intangible Cultural Heritage Tourism: An Exploration of Chinese Social Media. *ISPRS International Journal of Geo-Information*, *10* (4), 240, 1-19. https://doi.org/10.3390/ijgi10040240

Ramele, R., Yaman, Y. N. A., & Muhammad Ariff, N. R. (2021). Modernization of traditional Malay house in heritage village of Malacca. *Built Environment Journal* (*BEJ*), *18*(1), 23-30. https://ir.uitm.edu.my/id/eprint/42105

Razani, M., Emami, M. A., & Abed Esfahani, A. (2009). A look at the archaeological finds of Jiroft. *Journal of Restoration and Cultural Heritage*, *5*(3), 29-40. https://ensani.ir/fa/article/318709 [In Persian]

Sehhat Manesh, R. (2019). A Totemic Study of Zoomorphic Motifs in the Civilization of the Halirood District of Jiroft (Third Millennium B.C.). *Archaeological Research of Iran*, *9*(20), 55-74. https://doi.org/10.22084/nbsh.2019.15140.1671 [In Persian]

World Heritage Site in China. *Journal of Tourism and Cultural Change*, *18*(3), 267-287. https://doi.org/10.1080/14766825.2020.1722141

Liou, Je-Liang. & Hsu, Pei-Chun. & Wu, Pei-Ing. (2020) The effect of China's open-door tourism policy on Taiwan: Promoting or suppressing tourism from other countries to Taiwan?, *Tourism management Journal*, *78*, pp.1-14. https://doi.org/10.1016/j.tourman.2019.104055

Madjidzadeh, Y. & Pittman H. (2008). Excavations at Konar Sandal in the Region of Jiroft in the Halil Basin: First Preliminary Report (2002-2008). *Iran, 46*(1), 69-103. https://doi.org/10.1080/05786967.2008.11864738

Mahdavi, D., Roknoddin Eftekhari, A., & Sojasi Gheidari, H. (2016). Design Strategies for the Sustainable Development of Tourism Iranian Historic- Cultural Villages. *Journal of Geography and Planning*, *20*(56), 275-300. https://geoplanning.tabrizu.ac.ir/article_4993.html?lang=en [In Persian]

Majidzadeh, Y. (2003). *Jiroft: The oldest civilization of the East* (1st ed.). Organization for Printing and Publishing, Ministry of Culture and Islamic Guidance, Tehran, Iran.

Majidzadeh, Y., & Sarlak, S. (2002). *Comprehensive archaeological excavations along the banks of the Jiroft-Kerman River*. Cultural Heritage Department of Kerman Province .[In Persian]

Movahed, A., Shamaei, A., Sasanpour, F. & Arjmandi, M. (2021). An Analysis of Sustainable Urban Tourism Capacities, Case Study: Yazd City. *Geography*, *18*(67), 40-56. https://mag.iga.ir/article_245469.html?lang=en [In Persian]

Wasilewska, E. (n d). Jiroft: A Lost Kingdom of ...?. http://www.ewas.us/jiroft.htm

Yang, H., Qiu, L., & Fu, X. (2021). Toward Cultural Heritage Sustainability through Participatory Planning Based on Investigation of the Value Perceptions and Preservation Attitudes: Qing Mu Chuan, China. *Sustainability*, *13*(3), 1171, 1-14. https://doi.org/10.3390/su13031171

Yin, C. Z. Y., Jung, T., & Lee, M. Y. (2021). Mobile Augmented Reality Heritage Applications: Meeting the Needs of Heritage Tourists. *Sustainability*, *13*(5), 2523, 1-18. https://doi.org/10.3390/su13052523

Yousefi, J. (2020). Evaluation of Birjand historical attractions from tourist's points of view. *Geography and Planning*, *23*(70), 329-346. https://geoplanning.tabrizu.ac.ir/article_10343.html?lang=en [In Persian]

Zakaria, A. Z., Salleh, I. H., & Rashid, M. S. A. (2014). Identity of Malay garden design to be promoted as the cultural tourism product in Malaysia. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, *153*, 298-307. https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.10.063

Zal, M. (2016). Analyzing the development capacities of cultural heritage tourism in the ancient village of Maimand. *Geography*, *14*(49), 133-151. https://mag.iga.ir/article_700869.html?lang=en [In Persian]

Zal, M. H., & Esmaeli, A. (2020). Cultural Heritage and Factors Affecting Tourist's Loyalty Destination (Case Study: Sari Historical Region). *Journal of Tourism Planning and Development*, *9*(33), 129-147. https://doi.org/10.22080/jtpd.2020.18265.3235

Zargham Boroujni, H. (2012). *Tourism Development Planning: An Integrated and Sustainable Approach*. Second Edition, Mahkameh Publications .[In Persian]

Sharefi, H. A., Khabazi, M. & Soleimani Dameneh, M. (2019). Measuring the impact of monuments tourism with the approach of urban prosperity (Case study: The hills of Konar Sandal city of Jiroft). *urban tourism*, *5*(4), 19-36. https://doi.org/10.22059/jut.2018.228569.290 [In Persian]

Shaykh-Baygloo, R. (2021). Foreign tourists' experience: The tri-partite relationships among sense of place toward destination city, tourism attractions and tourists' overall satisfaction-Evidence from Shiraz, Iran. *Journal of Destination Marketing & Management*, *19*, 100518. https://doi.org/10.1016/j.jdmm.2020.100518

Song, S., Kawamura, H., Uchida, J., & Saito, H. (2019). Determining tourist satisfaction from travel reviews. *Information Technology & Tourism*, *21*(3), 337-367. https://doi.org/10.1007/s40558-019-00144-3

Spennemann, D. H. (2021). Groundwater, Graves and Golf: Layers of Heritage Tourism on a Fiji Resort Island. *Sustainability*, *13*(11), 5863. 1-20. https://doi.org/10.3390/su13115863

Stratan, A., Perciun, R., & Gribincea, C. (2015). Identifying Cultural Tourism Potentials in Republic of Moldova through Cultural Consumption among Tourists. *Procedia-Procedia-Social and Behavioral Sciences*, *188*, 116-121. https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.03.346

Vidale, M., Desset, F., & Caldana, I. (2021). The Ceramic Context of a "Jiroft" Style Chlorite Vessel. From a Damaged Grave of Mahtoutabad (Konar Sandal South, Kerman, Iran). *Palè orient. Revue pluridisciplinaire de prè histoire et de protohistoire de l Asie du Sud-Ouest et de l Asie centrale*, *47*(2), 97-108. https://doi.org/10.4000/paleorient.1066

Zhang, L., Liu, C., Han, X., & Chen, S. (2020). Influence of landscape planning and layout design on psychological needs of tourists. *Revista Argentina de Clínica Psicológica*, *29*(1), 187. https://doi.org/10.24205/03276716.2020.24

Zhang, L., Yang, S., Wang, D., & Ma, E. (2022) Perceived value of, and experience with, a World Heritage Site in China–the case of Kaiping Diaolou and villages in China. *Journal of Heritage Tourism*, *17*(1), 91–106 .https://doi.org/10.1080/1743873X.2020.1820014